

Joakim Falkäng, Johan Fridell

Modell för behovsinventering

Ett projekt i samarbete med Högskolan i Jönköping

Titel Modell för behovsinventering
Författare Joakim Falkäng
Johan Fridell

Ett projekt i samarbete med Högskolan i Jönköping

Utgiven Februari 2008
Formgivare omslag P&P Kommunikation
Rapport 2:2008
ISBN 978-91-85777-27-3

NSHU
Adress Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning
Box 194
Brunnshusgatan 6
871 24 Härnösand
Telefon 0611-34 95 00
Fax 0611-34 95 05
E-post info@nshu.se
www.nshu.se

MODELL FÖR BEHOVSINVENTERING

Högskolan i Jönköping
September 2007

ABSTRACT	3
SAMMANFATTNING	4
1. BEHOVSINVENTERING.....	5
2. PROCESSER VID SVENSKA LÄROSÄTEN	11
3. INTERNATIONELLA ERFARENHETER	17
4. UNDERSÖKNING AV LÄROSÄTEN	26
5. UNDERSÖKNING AV LÄRCENTRA	36
6. UNDERSÖKNING AV REGIONFÖRBUND.....	45
7. FALLBESKRIVNINGAR – ÖVERSIKT	56
8. SYNTES OCH SLUTSATSER.....	66
9. REKOMMENDATIONER	76

Abstract

The project *Model for the inventory of educational needs (Modell för behovsinventering)* focuses on how universities and other actors involved in higher education may gain knowledge on how to satisfy the demand for higher education. The purpose of the elaborated model is to support decision making on how to adjust higher education according to the needs.

The project has a broad approach in order to establish an overview of the existing models and methods used for adjusting higher education to the needs. The study includes existing means at Swedish universities, and a comparative study of how the supply of higher education is controlled. A survey to the Swedish universities, regional authorities, and municipal learning centres establishes the existing methods, and the experienced need for elaborating new means for identifying the need for higher education. In addition, the project has identified six leading initiatives which are explored and explained.

The result of the study outlines the bases of a sustainable model for the inventory of educational needs. The model is proposed as a vehicle for the actors responsible for matching educational needs with a dynamic supply of higher education, i.e. municipalities, regional authorities.

Key words: inventory of educational needs, matching educational needs with higher education, universities, learning centres, regional authorities

Sammanfattning

Projektet *Modell för behovsinventering* fokuserar på hur landets lärosäten, i dialog med andra aktörer, med större precision ska utveckla kunskap för att tillgodose behov av högre utbildning. Behovsinventering syftar till att understödja beslut vid prioritering av att tillgängliggöra efterfrågestyrt utbildningsutbud.

Projektet närmar sig området behovsinventering med en bred ansats för att skapa en översikt kring de befintliga modeller och metoder som idag används för att anpassa utbudet av högre utbildnings utbildningsinsatser. Bland annat redogörs för de metoder som svenska lärosäten använder och en internationell jämförelse av hur utbudet av högre utbildning styrs. Studien omfattar också en enkät till landets lärosäten, regionförbund och kommunala lärcentra som undersöker hur behovsinventering genomförs idag och utvecklingsbehov. Under projektet har dessutom sex ledande utvecklingsprojekt i Sverige identifierats och undersökts.

Den samlade kunskapsöversikten utgör grunden för en hållbar modell för behovsinventering. Modellen vänder sig till olika aktörer som har ansvar för att behovet av högre utbildning matchas med ett tillgängligt utbildningsutbud. Den förslagna modellen riktar sig främst till kommuner, regionförbund och svenska högskolor och universitet, för att användas vi såväl lokala som nationella initiativ.

Nyckelord: behovsinventering, matchning av efterfrågan och utbud av högre utbildning, universitet och högskolor, lärcentra, regionförbund

1. Behovsinventering

1.1 Inledning

Projektet *Modell för behovsinventering* fokuserar på hur landets universitet och högskolor med större precision och i dialog med olika avnämare ska kunna inhämta information och utveckla kunskap för att tillgodose behov av högre utbildning. Detta är ett viktigt område oavsett om avsikten är att prioritera inriktning inom ett tillgängligt utbildningsutbud eller om avsikten är att utveckla nya kurser och program för att tilltala presumtiva studenter.

Projektet närmar sig området behovsinventering med en bred ansats och avser att skapa en översikt kring de befintliga modeller och metoder som idag används för utbudsanpassning av utbildningsinsatser. Denna kunskapsöversikt utgör grunden för ett utvecklingsarbete som skall utmyнна i en dokumenterad och hållbar modell. Den modell projektet utvecklar bygger på befintliga erfarenheter och kunskaper, samt finslipas genom dialog med olika nationella och regionala projekt, initiativ och experter.

Målet är att täcka in tillämpningar, vilka fungerar väl såväl fristående för högskola och universitet, som för insatser där lärosätet samverkar med partner såsom bibliotek, lärcenter och andra lärosäten. Resultaten av projektet ska också vara tillämpbara oavsett vilket lärosäte eller region vilka önskar införa dessa för användning. Vidare är resultaten uppbyggda enligt en princip om ”minsta gemensamma nämnare” för maximal tillämpbarhet. Avsikten är också att resultaten skall vara konceptuellt ”skalbara” så att föreslagen modell går att använda vid ett enskilt lärosäte eller i mer omfattande regionala eller nationella initiativ.

Projektet är en nationell satsning vilket betyder att utredningen omfattar informationsinsamling och analyser av insatser som skett i hela landet. Referensgruppen har organiserats så att projektet har representation från samtliga relevanta och aktiva nätverk.

Projektet har finansierats av Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning (NSHU). Johan Fridell och Joakim Falkäng har varit projektledare och projektets referensgrupp har utgjorts av Siv Sjöström, Lars-Erik Engström vid Högskolan i Jönköping.

1.2 Projektets bakgrund

Det finns ett uttalat behov både från lärosäten och kommunala lärcentra att utveckla modeller för säkrare inventering av behov av högre utbildning. Till exempel har önskemål om att utveckla dessa modeller lyfts inom Västsvenska Kontaktnätet för Flexibelt lärande (VKF) där både lärosäten och lärcenterföreträdare diskuterat frågan kring förbättrad behovsinventering för såväl fristående kurser (både distans och nätbaserade), uppdragsutbildning samt vissa typer av programverksamhet. Vidare finns det ett nationellt intresse av hr utbildningsanordnare mer effektivt kan anpassa utbildningsutbudet efter det behov som finns hos såväl enskilda individer som hos arbetsmarknaden i sin helhet. Fortsättningsvis använder vi oss av begreppet arbetsmarknadens behov för att täcka det komplexa behov av högre utbildning som finns i samhället. Nyttan med förbättrad behovsinventering utifrån ett nationellt perspektiv har uppmärksammats av olika aktörer och projektet *Modell för behovsinventering* har initierats av förstärkts genom dialog med NSHU:s representanter.

1.3 Behovsinventering

Arbetsmarknadens efterfrågan på utbildad arbetskraft är ett svårpejlat riktmärke för utbildningsplanering. I en situation då praktiskt taget alla utbildade som så önskar får arbete kan man hävda att den nuvarande fördelningen på olika utbildningar motsvarar arbetsmarknadens efterfrågan. Men vid arbetslöshet eller arbetskraftsbrist kan förmågan att uttolka behov och planera utbudet av högskoleutbildningar sättas på prov. Varierande antaganden om utgångspunkter för beräkning av den framtida arbetsmarknaden kan ge avsevärda skillnader i slutsatserna beträffande såväl utbud som efterfrågan. Universitet och högskolor har att tolka en mängd signaler, delvis motstridiga, från en rad olika aktörer. Att anpassa utbildningsutbudet efter arbetsmarknadens behov är en form av samverkan mellan högskolan och det omgivande samhället. Samverkan sker på flera olika nivåer inom högskolan och tar sig många olika uttryck.

Det handlar om en växelverkan med påverkan i båda riktningarna där en god tillgång på utbildade i sin tur påverkar efterfrågan. Behovet av arbetskraft varierar över tiden, men det gör också innehållet i yrken och arbetsuppgifter. Ny teknologi och förändrade arbetsorganisationer brukar anges som exempel på viktiga förändringsfaktorer i dagens arbetsliv. Att utbilda för arbetsmarknadens behov är en uppgift utan säkra riktmärken.

1.4 Syfte

Projektets övergripande syfte är att bidra till metoder för hur utbudet av högre utbildningsutbud bättre kan svara mot framtida kompetensbehov på arbetsmarknaden för att därigenom motverka uppkomsten av brist på utbildad arbetskraft inom vissa yrkesområden, vilket skall bidra till ökad sysselsättning och tillväxt.

- Samhällseffektivitet: Ett effektivare utbildningssystem genom en bättre matchning mellan arbetsmarknadens kompetensbehov och utbudet av högre utbildning, vilket ger en bättre hävstång på samhällets investeringar.
- Service mot medborgarna: Individernas efterfrågan på utbildning för karriär och personlig utveckling kan tillgodoses.

- Arbetsmarknadens behov: Bättre förmåga att tillgodose kort- och långsiktiga utbildnings- och kompetensbehov.

Projektet *Modell för behovsinventering* syftar till att utveckla metodik för att bidra till att landets universitet och högskolor med större precision och i dialog med olika avnämare ska kunna inhämta information och utveckla kunskap för att tillgodose behovet av högre utbildning.

1.5 Disposition

Vad behövs för att den högre utbildningen skall utvecklas i samstämmighet med de behov av väl kvalificerad arbetskraft som finns på arbetsmarknaden? Rapporten ska utreda pågående insatser för utbudsanpassning. Utifrån en bred ansats ska dessa erfarenheter ligga till grund för de komponenter som ska bidra till en modell för behovsinventering. Den fortsatta utredningen består av följande delar:

Kapitel 2: Processer vid svenska lärosäten

Inledningsvis genomförs en orientering kring vilka metoder som används för att anpassa högre utbildnings dimensionering och innehåll utifrån arbetsmarknadens behov vid högskolor och universitet i Sverige. Kapitlet syftar till att beskriva nuvarande processer för att förändra utbildningar och kurser vid lärosätena som bidrar till att utbudet matchar arbetsmarknadens framtida. Processerna analyseras för att identifiera svagheter i befintliga metoder och ge förslag på hur processerna kan förändras för att fungera bättre.

Kapitel 3: Internationella erfarenheter

Att jämföra olika länders system syftar till att urskilja nya lösningar för att anpassa högre utbildningar efter arbetsmarknadens behov. Kapitlet ger en överblick över hur tre europeiska länder arbetar med att dimensionera högre utbildning. Erfarenheterna kan användas som inspiration för att utveckla den svenska modellen genom att redovisa särdragen mellan olika ländernas system. De tre huvudfrågorna är: (1) På vilket sätt och på vilka grunder dimensionerar länderna sin högre utbildning? (2) Hur arbetar man med att förutse och anpassa utbildningen till arbetsmarknadens behov? (3) Hur styrs och planeras den högre utbildningen?

Kapitel 4: Lärosäten samverkar

Behovsinventering i dialog med parter utanför högskolor och universitet är ofta en förutsättning för att anpassa högre utbildning till icke-traditionella studenter och utbildningar som förläggs utanför Campus. Kapitlet innehåller resultatet av en breddstudie som riktats till svenska lärosäten för att få svar på om och hur man arbetar med behovsinventering, attityd till olika metoder och utvecklingsbehov.

Kapitel 5: Lärcentra samverkar

Lärcentra har en viktig roll som mäklare mellan utbildningsanordnare och utbildningsbehov hos olika målgrupper. Kapitlet innehåller resultatet av en breddstudie som riktats till lärcentra för att få svar på om och hur man arbetar med behovsinventering, attityd till olika metoder och utvecklingsbehov.

Kapitel 6: Regionförbund samverkar

Regionförbunden har ett myndighetsansvar/intresse för regionala tillväxtfrågor och kompetensförsörjning. Kapitlet innehåller resultatet av en breddstudie som riktats till regionförbund, eller Länsstyrelse när tillämpligt, för att få svar på om och hur man arbetar med behovsinventering, attityd till olika metoder och utvecklingsbehov.

Kapitel 7: Fallbeskrivningar – översikt

En mängd aktörer är intresserade av att arbeta med systematisk behovsinventering. Dock finns det ganska få exempel på systematiska ansatser i Sverige. Kapitlet innehåller en översikt med korta fallbeskrivningar av de initiativ som har genomförts eller pågår i Sverige. Kapitlet innehåller sex fallbeskrivningar. Vidare ingår också en kortfattad översikt kring systemstöd.

Kapitel 8: Syntes och slutsatser

Utifrån projektets relativt breda ansats för att utveckla en modell för behovsinventering redogörs i kapitlet för ett förslag till metodik och förutsättningarna för olika användargrupper att implementera den.

Kapitel 9: Rekommendationer

Utifrån studiens resultat görs rekommendationer för hur olika aktörer kan arbeta med systematisk behovsinventering.

2. Processer vid svenska lärosäten

2.1 Processer vid svenska lärosäten

Vad behövs för att högre utbildningen i Sverige skall utvecklas i samstämmighet med de behov av väl kvalificerad arbetskraft som utvecklas på arbetsmarknaden? Detta kapitel syftar till att ge en orientering av pågående processer och aktiviteter vid svenska lärosäten.

2.2 Hur sker anpassning efter arbetsmarknadens behov?

Att anpassa utbildningsutbudet efter arbetsmarknadens behov är en form av samverkan mellan högskolan och det omgivande samhället. Samverkan sker på olika nivåer inom högskolan och tar sig en mängd olika intryck. Exempel på dessa processer är:

- Långtidsprognoser
- Prognoser över tillgång och efterfrågan på högskoleutbildade
- Nationella samråd (utbildningsspecifika) – konferenser
- Uppföljning av studerande efter avslutad utbildning
- Regionala kompetensråd
- Företrädare för arbetsmarknaden representerade i högskolan
- Mötesplatser
- Adjungerade lärare
- Uppdragsutbildning
- Relationer mellan lärare och arbetsgivare
- Tidigare erfarenheter
- Respons på information och marknadsföring

2.3 Beskrivning av processer

Att anpassa utbildningsutbudet efter arbetsmarknadens behov är en form av samverkan mellan högskolan och det omgivande samhället som inte bara syftar till kvantitativ dimensionering av befintliga utbildningar utan även innehållsmässiga aspekter och förnyelse av utbildningsutbudet. De huvudsakliga processerna kan beskrivas som:

Långtidsprognoser Är detta en mellanrubrik behöver den också ändras från Normal

Nationella prognoser och behovsbedömningar har sedan länge använts av utbildningsplanerar vid högskolan och de myndigheter som styr medelstildning till högre utbildning. Kvantitativa prognoser av olika slags utbildade avser breda kategorier av etablerade yrken eller sysselsättningsområden (genomförs av SCB). Bedömning avser främst tillgång och behov av fler eller färre utbildade med en given utbildning på en given kvalifikationsnivå.

Prognoser över tillgång och efterfrågan på högskoleutbildade

Inom olika ämnesområden genomförs regelbundna prognoser av tillgång och efterfrågan på högskoleutbildade. Bl.a. genomför Högskoleverket en mängd undersökningar. I förhållande till långtidsprognoser representerar dessa snävare undersökningar.

Nationella samråd

Vid sidan om lokalt utbyte finns det behov av samling kring utbildningars anpassning och dimensionering utifrån arbetsmarknadens behov. Nationelle konferenser inbegriper vid sidan om arbetsmarknadens parter och nationella myndigheter ett samråd för Sveriges lärosäten. Nationella samråd avser ofta specifika utbildningar.

Uppföljning av studerande efter avslutad utbildning

Uppföljning av studerande efter examen ger information om studenternas flyttmönster (regionala tabeller), hur många som har erhålligt arbete efter studier vid en viss högskola och arbetsinkomst. Undersökningar genomförs vartannat år av SCB i form av en basundersökning samt möjligheter för enskilda högskolor att lägga till egna frågeställningar.

Regionala kompetensråd

Regionala kompetensråd har skapats som en följd av de regionala tillväxtplanerna för att föra samman olika utbildningsanordnare, arbetsmarknadens parter och berörda myndigheter.

Företrädare för arbetsmarknaden representerade i högskolan

Inom högskolans organisation finns en mängd olika ledningsfunktioner och organ där arbetsmarknadens parter finns representerade.

Mötesplatser

Förutsättningarna för att skapa nätverk och relationer mellan högskolans utbildningsplanerare och arbetsgivare är avhängigt möjligheterna att skapa mötesplatser för ömsesidigt utbyte.

Adjungerade lärare

Adjungerade lärare eller gästföreläsare som spenderar sin huvudsakliga tid utanför högskolan kan bidra till att anpassa grundutbildningen efter de aktuella förutsättningarna på arbetsmarknaden. Adjungerade lärare och delade tjänster är en metod för att skapa insikter i såväl näringslivet som högskolan.

Uppdragsutbildning

Uppdragsutbildningar är den form av utbildning som mer konkret överrensstämmer med avnämarnas direkta önskemål. Högskolan och enskilda lärare kan genom uppdragsutbildning få en bättre inblick i avnämarnas situation och utbildningsbehov, vilket kan återföras till grundutbildningen. Högskolorna uppdragsutbildning omfattar främst kunder i den offentliga sektorn.

Relationer mellan lärare och arbetsgivare

Många lärare har med sig, eller utvecklar direkta kontakter med olika arbetsgivare, vilket kan ge viktig återföring av vilken kompetens som arbetsgivare efterfrågar, som i sin tur påverkar utbildningarnas utformning och även dimensionering. Vikten av lokala nätverk mellan högskola och arbetsgivare, och i synnerhet personliga kontakter mellan lärare och företagare anses vara av vikt för att anpassa och förnya utbildning utifrån avnämarnas behov.

Tidigare erfarenheter

Högskolor och universitet lutar sig många gånger på tidigare erfarenheter när man dimensionerar utbildningar. Vad som har efterfrågats tidigare kan antas att även efterfrågas i framtiden.

Respons på information och marknadsföring

Svenska högskolor och universitet satsar allt mer på marknadsföring. Vissa utbildningar och en del lärosäten har idag svårt att fylla sina utbildningsplatser. En ökad konkurrenssituation mellan lärosäten och andra livsval för potentiella studenter gör att högskolorna "hårdsäljer" utbildningar och studielivet på olika orter. Lärosätena svarar med att erbjuda de utbildningar som efterfrågas.

Av de beskrivna processerna kan notera att en del främst syftar till att anpassa innehållet i utbildningarna utifrån arbetslivets synvinkel. *Adjungerade lärare* och enskilda *relationer mellan lärare och arbetsgivare* leder till att arbetsmarknaden lyfts in i studierna. En positiv bieffekt av *uppdragsutbildningarna* är att lärarna får möta personer i arbetslivet, vilket ger möjlighet till att värdera högskoleutbildningarnas praktiska relevans. En mer organiserad form av anpassning är olika *mötesplatser* mellan högskola och arbetsliv. Dessa exempel på processer utgör ofta den vardagliga och mycket viktiga kontakt mellan lärosäten och arbetslivet som möjliggör anpassning av innehåll i utbildningar. Mer systematiska ansatser som tar större hänsyn till dimensionering av utbildningsvolymerna möjliggörs av mer organiserade kontaktytor mellan lärosäten och arbetsmarknaden, ofta genom att *företrädare för arbetsmarknaden finns representerade i högskolan* eller *regionala kompetensråd* som har en mer övergripande roll för utbildningsplanering, som inte bara omfattar det lokala lärosätet utan även andra utbildningsanordnare och andra utbildningsformer. Motsvarande processer på det nationella planet utgörs av *nationella samråd*.

Andra ansatser för enskilda lärosäten vid dimensionering är att gå på *tidigare erfarenheter* av vilka utbildningar som har efterfrågats och att svara upp på *respons på information och marknadsföring*.

För att utveckla en modell för behovsinventering är det nödvändigt att vid sidan om de ovan mer eller mindre informella processer som beaktar utbildningarnas innehåll och i den mån beaktar dimensionering av högre utbildning tillsammans med regionala aktörer eller

nationella samverkansorgan, att närmare analysera *långtidsprognoser* och *utvärderingar* för att extrahera de delar som kan stödja en modell för behovsinventering.

Källor

Arbetsmarknadsstyrelsen (2005): *Var finns jobben år 2005?*, Arbetsmarknadsstyrelsen Ura 2005:1

Högskoleverket (2006): *Arbetsmarknad och högskoleutbildning 2006*, Högskoleverkets rapportserie 2006:28 R

Högskoleverket (2006): *Högskoleutbildningarnas dimensionering – ett planeringsunderlag inför läsåret 2006/07*, Högskoleverkets rapportserie 2006:6 R

Högskoleverket (2005): *Högskolan samverkar – goda exempel*, Högskoleverkets rapportserie 2005:9 R

Högskoleverket (2004): *Högskolan samverkar*, Högskoleverkets rapportserie 2004:38 R

Högskoleverket (1999): *Den högre utbildningen och arbetsmarknadens behov*, Omvärldsanalys för högskolan arbetsrapport 3

SCB (2005): *Arbetskraftsbarometern*, Statistiska centralbyrån

SCB (2001): *Utbildning och efterfrågan på arbetskraft. Utsikter till år 2008*, Statistiska centralbyrån

3. Internationella erfarenheter

Internationella erfarenheter

Att jämföra olika länders situation och system syftar till att urskilja lösningar för att anpassa högre utbildningar efter arbetsmarknadens behov. Rapporten *Högskola och arbetsmarknad i England Finland Frankrike* (HSV, 2005) ger en överblick över hur tre europeiska länder arbetar med behovsinventering för att dimensionera högre utbildning.

De internationella erfarenheterna kan användas som inspiration för att utveckla den svenska modellen för att anpassa högre utbildning efter arbetsmarknadens genom att redovisa särdrag mellan de olika ländernas system. De tre huvudfrågorna är:

- På vilket sätt och på vilka grunder dimensionerar länderna sin högre utbildning?
- Hur arbetar man med att förutse och anpassa utbildningen till arbetsmarknadens behov?
- Hur styrs och planeras den högre utbildningen?

3.1 Sverige

Inom en av statsmakterna beslutad resursram tilldelas högskolorna i Sverige medel efter antalet registrerade studenter och deras avklarade kurspoäng (helårsstudenter och helårsprestationer). Detta innebär att studenternas utbildningsval har stor betydelse för utbildningarnas dimensioneringsutveckling. Lärosätena är fria att starta utbildningar på eget initiativ, under förutsättning att de beviljats examensrätt av staten.

I Sverige sätts mycket fokus på samverkan mellan näringsliv och högskolor. Utbildningen ska planeras utifrån arbetsmarknadens behov och utifrån studenternas efterfrågan. Relationen mellan olika lärosäten samt behoven av samarbete, profilering och koncentration har börjat diskuteras, och en del av idén med den s.k. samverkansuppgiften är att anpassa utbildningen

till hur behoven i samhället ser ut. Prognoser om de nationella behoven av arbetskraft görs centralt av SCB.

Inslag av statlig styrning är litet och sker huvudsakligen utifrån mål och resultat. Resurser tilldelas efter antal registrerade studenter och deras presterade kurspoäng. Lärosätena får starta och dimensionera de flesta utbildningarna utan att någon behovsprövning äger rum. Den nationella utvärderingen av utbildningarna baseras på kvalitetskriterier och innefattar i regel ingen bedömning av behoven. Några yrkesutbildningar har ett visst inslag av kvantitativ styrning i form av examinationsmål och sätts av regeringen för respektive lärosäte, exempelvis lärar- och sjuksköterskeutbildningarna.

3.2 England

Det engelska systemet kännetecknas av stor frihet för lärosätena. Primärt är det studenternas intressen som styr utbildningsutbudet och de olika utbildningarnas storlek.

Det engelska systemet bygger på marknadsanpassning, där i princip utbud och efterfrågan får styra. Den grundläggande tanken i England är att lärosätena bäst själva avgör vilka utbildningar de ska ha, inte minst med tanke på deras kontakt och samspel med det lokala eller regionala arbetslivet. Om studenterna inte får arbete efter utbildningen så straffar det högskolan genom att det blir svårt att rekrytera studenter framöver. Regeringen kan emellertid söka påverka antalet studerande, framför allt när det gäller vissa yrkesutbildningar.

När det gäller några yrkesutbildningar finns dock antingen examinationsmål eller en gräns på hur många utbildningsplatser som finansieras av staten. Regeringen är i lag förbjuden att lägga sig i medelstillelningen till enskilda lärosäten, och tilldelningen sköts därför av en oberoende myndighet. Finansieringen betalas ut i klumpsummor som lärosätena fritt förfogar över.

Den engelska situationen jämfört med den svenska visar att den engelska modellen med hög grad av frihet för lärosätena utgör en andra ytterlighet i förhållande till den finska, och är också mer lik det system vi har i Sverige. De engelska yrkeshögskolorna fick

universitetsstatus 1992 och som i Sverige talar man om ”nya” och ”gamla” lärosäten trots att de formellt befinner sig på samma nivå. I såväl England som Sverige har lärosätena stor frihet att starta nya utbildningar i ett marknadsorienterat system. I båda länderna satsar man på bred rekrytering och målet att 50 % av ungdomarna ska gå vidare till högre utbildning. I England, liksom i Sverige, har studenterna genom sina val ett stort inflytande över utbildningarnas storleksmässiga utveckling.

Den nya yrkeshögskoleexamen infördes i Sverige 2003 är en examen som genom sin anknytning till arbetsmarknaden påminner om Englands Foundation Degree. Kritiker i England ifrågasätter om Foundation Degree hör hemma inom den högre utbildningen, och hävdar att en viktig avsikt med dessa utbildningar är att förverkliga femtioprocentmålet. Detta mål verkar över huvudtaget vara mer debatterat och ifrågasatt i England än i Sverige.

3.3 Finland

Det finska systemet för dimensionering är arbetsmarknadsinriktat. Det går i huvudsak ut på styrning av antalet utbildade inom olika områden genom förhandlingar mellan staten och varje enskilt lärosäte. I detta system är nyttan för samhället med högre utbildning primär, och studenternas intressen är inte någon viktig faktor i planeringen.

I Finland använder man sig av ambitiösa beräkningsmodeller för att uppskatta behovet av utbildade inom olika områden. Studenternas intresse påverkar egentligen inte alls dimensioneringen, utan man går på bedömningar av arbetskraftsbehovet.

Inslaget av central styrning är jämförelsevis stort, då varje lärosäte måste förhandla med staten om bland annat antalet examinerade inom olika områden. Staten tilldelar resurser och rätt att erbjuda olika utbildningar, utifrån ett till stor del resultatbaserat system. Vad som utvärderas är hur lärosätet lyckas uppnå de mål man har satt upp, vilka är baserade på beräkningarna om utbildningsbehoven. Genom förhandlingarna avgörs alltså de kvalitativa och kvantitativa målen, och vilka resurser som krävs för att nå dit. I praktiken har staten därför makten över både pengarna och rätten att ge en viss utbildning. Lärosätet kan föreslå utbildningar inom ett område, men det är ministeriet som ska bevilja examensrätten.

Ministeriet kan säga nej, t.ex. om det inte bedöms finnas behov av en utbildning som föreslås. Regionalpolitisk hänsyn kan också påverka besluten.

Den finska situationen jämfört med den svenska visar att Finland med en yrkeshögskolesektor kan bidra med till att den högre utbildningen på ett tydligare sätt kan svara för kompetensförsörjningen inom bestämda yrken. Finlands högre utbildning är i hög grad arbetsmarknadsinriktad, och inslaget av statlig styrning är jämförelsevis stort. I Finland verkar utbildningens praktiska nytta för näringsliv och samhälle komma i första hand, och att utbildningens värde för individen betraktas som en mer eller mindre given följd. I Sverige skulle man kunna säga att det snarare är individens val som kommer i första rummet.

Att individuella preferenser och intressen inte framstår som lika styrande i den finska utbildningsdimensioneringen beror nog till stor del på att det så tydligt framgår att alternativen är få för dem som inte vill söka sig till några av de utbildningar som står till buds. Att högre utbildning är den säkraste vägen mot en förankring på arbetsmarknaden verkar ha etablerats som en självklarhet på ett annat sätt än i Sverige.

Det är osäkert hur det finska systemet för dimensionering av utbildningar fungerar i en situation med brist på sökande eller överskott på utbildade, eftersom det hittills inte har prövats i ett sådant läge. Dimensioneringssystemet har inte heller genomgått någon större utvärdering.

Det finns en debatt i Finland om akademisering av yrkesutbildningarna, men även om att universitetsutbildningarna blir alltmer yrkesförberedande till sitt innehåll. Universiteten har utökat sina yrkesorienterade mastersprogram, som ligger nära många av de program som ges vid yrkeshögskolorna. Det har även framkommit kritik mot att yrkeshögskolorna är alltför inriktade på arbetsmarknadens behov och att de lägger för lite tyngd vid bildning eller allmän kunskapshöjning.

3.4 Frankrike

Högskolorna i Frankrike fattar självständiga beslut om att inrätta generella utbildningar, medan tillstånd för yrkesutbildningar ges av utbildningsministeriet efter behovsanalys på regional nivå. Högskolorna är inte lika självständiga som i England, men utvecklingen går mot allt större autonomi. Den högre utbildningens planering och dimensionering skiljer sig mellan yrkesinriktade och generella utbildningar. Generella universitetsutbildningar är öppna för alla behöriga sökande, medan de mest yrkesinriktade utbildningarna och fackhögskolorna är mycket selektiva.

Frankrike bevarade länge en tradition av centralstyrning av den högre utbildningen, men de senaste decennierna har det förändrats. Universitetens autonomi växer, samtidigt som regionerna förväntas ta större ansvar för utvecklingen av den högre utbildningen. På de regionala nivån ska exempelvis behovsbedömningar göras innan yrkesutbildningar startas. Dessutom planerar man att huvudansvaret för yrkesutbildningarna i högskolan ska gå över från staten till regionerna.

I Frankrike verkar det finnas en tendens mot alltmer pragmatism och arbetslivsinriktning i utbildningen. Man försöker få med arbetslivet, och yrkesverksamma, i undervisningen, utbildningsplanering och utvärderingar. Från statligt håll vill man i möjligaste mån yrkesinriktad högre utbildning, även utbildningar med mindre yrkesanknytning, t.ex. inom humaniora. Det finns också en tydlig orientering mot lärosätenas självständiga interaktion med arbetslivet i Frankrike, och det förekommer nära samarbete mellan lärosäten och specifika företag.

I Frankrike finns också stor frihet för lärosätena att etablera generella utbildningar. När det gäller yrkesutbildningar krävs tillstånd från regeringen. Medelstilledningen används inte som styrmedel utan bestäms utifrån olika kostnadsfaktorer. Utöver den ordinarie, formelbaserade medelstilledningen förhandlar varje lärosäte med staten fram ett fyraårigt avtal som ska innehålla lärosätets strategiska planering och inriktning. Avtalet kan t.ex. innehålla nya utbildningar och investeringar. Någon direkt detaljplanering av utbildningarna görs inte av staten. Däremot sker en medveten förändring mot en yrkesinriktning av utbildningen. Det

finns en stor grad av samarbete mellan arbetsmarknadsaktörer och lärosäten. Företag kan t.om. arrangera skräddarsydda utbildningar på ett visst lärosäte.

Den franska situationen jämfört med den svenska visar att dimensioneringen av utbildningarna i Frankrike skiljer sig åt mellan systemets huvuddelar. Vid universiteten är tillträdet till generella grundutbildningarna fritt för behöriga sökande och urvalet till utbildningarnas högre nivåer sker utifrån prestation. Det innebär att antalet studerande på olika universitetsutbildningar till stor del utanför statens kontroll. Å andra sidan finns utbildningar till vilka det sker initialt urval, nämligen yrkesutbildningar och fackhögskolornas selektiva och ofta mycket statusfyllda utbildningar. I Sverige sker urval till alla högre utbildningar och det är lärosätet eller i vissa fall staten som har makten över hur många utbildningsplatser som ska erbjudas.

Det svenska systemet är mer enhetligt. I Sverige har statsmakterna varit noga med att betona att alla lärosäten befinner sig på samma nivå och i samma sektor. I Sverige finns inte heller samma skarpa distinktion mellan generella utbildningar och yrkesutbildningar, eller mellan universitetet och mer fackinriktade lärosäten när det gäller tillträde, status och urval.

Det franska högskolesystemet, som tidigare var centraliserat, rör sig alltmer i riktning mot ökad lärosätesautonomi men också mot ökat regionalt ansvar. Regionerna har t.ex. fått en roll när det gäller planeringen av yrkesutbildningar. I Sverige har län och kommuner inte någon formell roll i de närliggande lärosätenas styrning och planering, annat än den förankring som eventuellt sker via lokala representanter i lärosätenas styrelser. Flera svenska lärosäten deltar dock i lokala och regionala organ där framtida behov på arbetsmarknaden diskuteras. Ett exempel är de regionala kompetensråden som drivs av länsarbetsnämnderna. Råden har ofta en bred representation från näringsliv, kommuner, region och utbildningsväsende, och syftet är bl.a. att motverka arbetskraftsbrist inom olika yrkesområden.

Den mer samhällsekonomiska nyttan med högre utbildning framträder allt viktigare i både Frankrike och Sverige. Den franska regeringen oroas av att många, särskilt på vissa generella program på universiteten, antingen inte klarar studierna inom rimlig tid eller får arbete under sin kompetensnivå. Därför vill man bl.a. införa fler arbetsmarknadsanpassade avgångsmöjligheter i form av nya examina, men också lägga in arbetsförberedande delar i även mindre direkt yrkesinriktade utbildningar. Högre utbildning i Frankrike, och särskilt

yrkesutbildningarna och fackhögskolorna, har sedan länge starka band till näringslivet. Företagen är med i planeringen av många utbildningar och betalar en särskild lärlingsskatt till utbildning. Branscher och företag kan teckna avtal med stat eller lärosäten för att skräddarsy utbildningar för sina specifika kompetensbehov, vilket kan liknas med den svenska uppdragsutbildningen. Specifikt för Frankrike, jämfört med Sverige, är också möjligheten att inrätta universitetsspecifika examina som formellt inte erkänns av staten, men som kan erkännas av ett företag som läroverket samarbetar med.

3.5 Sammanfattning av internationella erfarenheter

Studien visar, även om olikheterna mellan systemen är stora, att det finns ett antal beröringspunkter mellan de olika ländernas situation vad gäller att anpassa högre utbildning:

- I princip samma yrkesgrupper nämns som bristyrken eller som potentiella bristyrken, lärare, sjuksköterskor, läkare, naturvetare och tekniker.
- Den demografiska utmaningen med åldrande befolkning och de samhällsbehov som följer med det.
- Ungdomars intresse och utbildningsval stämmer inte alltid med behoven i samhället.
- Länderna vittnar om det omöjliga i att förutse arbetsmarknadens egentliga behov, och att det därför är svårt att centralt planera och styra utbildningen.
- Inte i något av de studerade länderna är det aktuellt med radikala förändringar av hur utbildningar planeras från centralt håll.

Något som diskuteras i alla fyra länderna är den regionalpolitiska aspekten av högre utbildning, framför allt när det gäller regional tillgänglighet. En bred spridning av utbildning över hela landet betonas framför allt i Sverige och i Frankrike. I Sverige har högskolesektorn byggts ut kraftigt och i dag finns det minst en högskola i varje län. I Finland används yrkeshögskolorna för att främja alla regioners livskraft. I England talar man mer om att det ska finnas tillgång till en utbildningsinriktning någonstans i landet.

Bättre matchning mellan utbildning och arbetsmarknadens behov kan uppnås genom att arbetsgivare tydligare görs delaktiga i utbildningarna, vilket också skulle stimulera att

arbetsgivare tar ett mer långsiktigt ansvar för kompetensförsörjning i olika branscher. Studien visar att det finns en tydlig samverkan mellan arbetsgivare och utbildningar i både England och Finland, men allra mest tydlig i Frankrike, bl.a. genom arbetsgivarrepresentanter i styrning och planering av olika yrkesutbildningar, fackhögskolor samarbetar med arbetsgivare, praktik, gästlärare, lärlingsskatt och möjligheterna att skräddarsy utbildningar. I England arbetar finansieringsmyndigheten Hefce med att främja olika typer av samverkan mellan arbetsgivare och högre utbildning, exempelvis finansierar man personal från näringslivet som undervisar i högre utbildning. I Finland finns näringslivet med i regionala forsknings- och utvecklingssamarbeten med yrkeshögskolorna. Svensk högskolelag föreskriver vissa omvärldskontakter, genom den s.k. samverkansuppgiften och t.ex. krav på verksamhetsförlagd utbildning och verksamhetsträning inom vissa yrkesutbildningar, samt uppdragsutbildning. Utöver dessa krav väljer lärosätena själva hur stor vikt man vill lägga behov hos arbetsmarknaden och studenternas behov av kontakter med arbetsmarknaden. Få lärosäten arbetar systematiskt med att ta till sig näringslivets återföring på utbildningar som ges.

Jämfört med Sverige är arbetsmarknadsrelevans en betydligt viktigare del i uppföljning och utvärdering av högre utbildning i såväl England, Frankrike som Finland. I de svenska kvalitetsutvärderingarna läggs generellt sett liten vikt vid studenternas inträde på arbetsmarknaden. Uppföljningar av hur väl studenterna lyckas på arbetsmarknaden efter examen är ett tydligt drag i de tre olika ländernas system. I Frankrike görs uppföljningar av alla universitet och en central myndighet. Dessutom ingår arbetsmarknadsaspekter i utvärdering av de franska universiteten. I England är universiteten skyldiga att följa upp de examinerades sysselsättningssituation och rapportera till regeringen.

I olika typer av utvärderingar av universiteten i Finland och Frankrike tar man också med i beräkningen resultatet av utbildningarna i termer av hur de examinerade lyckas på arbetsmarknaden. I Finland diskuteras arbetsmarknadsrelevansen när nya avtal med lärosätena ska förhandlas fram, liksom när avtalen följs upp.

I Frankrike är arbetsmarknadsfrågor en del av kvalitetsutvärderingarna. Där ingår bland utvärderingskriterierna exempelvis om det finns länkar till yrkeslivet och om det finns arbetslivsförberedande färdigheter i utbildningen, om yrkesvägledning, hur man följer upp

vad som händer med studenterna efter examen, hur lärosätena utvecklar och samarbete med det lokala näringslivet och om det finns yrkesaktiva personer involverade i utbildningarna.

Det är också intressant att konstatera att information till studenterna om hur arbetsmarknaden ser ut nämns som en viktig faktor, kanske framför allt i England. Omfattande information om hur arbetsmarknaden för högskoleutbildade publiceras på en hemsida som bland andra de brittiska rektorskonferenserna står bakom. Dessutom är en informationsportal om kvaliteten i högre utbildning under uppbyggnad, vilket också ska inkludera arbetsmarknadsrelaterad data. Kanske något för Sverige...

Högskoleverkets bedömning anser det anmärkningsvärt att så få svenska lärosäten följer upp hur tidigare studenter upplever att utbildningen passar de kunskaper och kompetenser som efterfrågas av arbetsgivare, eller om de utexaminerade arbetar inom de områden som de är utbildade för.

Källor

Högskoleverket (2005): Högskola och arbetsmarknad i England Finland Frankrike,
Högskoleverkets rapportserie 2005: 8 R

4. Undersökning av lärosäten

Undersökningen omfattar 16 lärosäten som tillfrågas om hur de arbetar med behovsinventering och hur de anser att organisation och arbetssätt ska utformas i framtiden. I undersökningen har inga obligatoriska svarsalternativ givits, varför antalet svar kan skilja från totala antalet respondenter.

4.1 Förekommer behovsinventering vid svenska lärosäten?

Ja	8
Nej	8

Hälften av de tillfrågade lärosätena uppger att de arbetar med behovsinventering. Hur fungerar det i praktiken och hur situationen ut på svenska lärosäten idag?

4.2 Nulägesbeskrivning

Följande kommentarer beskriver hur man arbetar med behovsinventering hos de undersökta lärosätena idag.

- Genom att besöka företag och företagssammanslutningar där information ges om högskolans utbud, och där enkäter delas ut.
- Regelbundna kontakter och träffar med Lärcentra gör undersökningar och förmedlar behoven till högskolan och institutionerna som avgör om det blir några utbildningar.
- Studenter är och förblir den viktigaste informanten angående behovet av distansutbildningar, men är det högskolans uppgift att kontinuerligt analysera vilka kurser/utbildningar som är lämpade för distansutbildning.
- Arbetet är idag helt behovsstyrt. Diskussioner med företrädare för näringsliv och offentlig sektor ger vad som passar målgruppen och hur utbildningarna ska läggas upp.

- Arbetar med särskilt framtaget verktyg för behovsinventering. Verktöget kompletteras med mera traditionella metoder.
- Vi har olika samarbetsorgan som regelbundet träffar representanter från olika grenar i samhället.
- Behovsinventering utgår från nationell/regionala och internationella analyser.
- I princip inget görs från högskolans ledning. Men det finns en grupp lärare som tillsammans som träffats i ett nätverk.
- Institutioner och ämnen har ansvar för utveckling av program och kurser. Respektive institutions uppdrag har fastställs i budget av universitetsstyrelsen. Utveckling av kurser och program sker ofta/i förekommande fall i samråd med branscher. Träffar med Lärcentra och Lärcentrasammanslutningar förekommer också.
- Det sker ingen systematisk behovsfångst med fokus enbart på distansutbildning. Universitetets inriktningar och profiler beslutas av fakulteterna.
- Nya distansutbildningar har till stor del varit vidareutvecklingar av redan befintliga kurser på campus. De kurser/program som nyutvecklats för distans har huvudsakligen identifierats utifrån lärarens områdeskänedom eller i samråd med, eller på initiativ av, externa intressenter (lärcentra, näringsliv, vårdsektor). Någon systematisk, samlad behovsinventering för distansutbildningen har inte förekommit under de få år lärosätet verkat inom distansområdet
- Under några år har högskolan ordnat ett årligt möte med representanter från lärcentra i regionen och högskolans ledning. Mötet har ersatts med en mailförfrågan till lärcentra.

4.3 Samarbetspartners

Genomför lärosätena behovsinventering tillsammans med andra aktörer?

	1. Mycket nära samarbete	2. Regelbundet samarbete	3. Viss samverkan förekommer	4. Ingen samverkan förekommer
Andra lärosäten	1	4	6	3
Regionförbund	1	4	6	3
Kommuner	3	4	6	1

Lärcenter	5	2	4	2
Annan part, nämligen	4	0	2	1

Under ”annan part” har man uppgett branscher, branschorganisationer, företagare, externa uppdragsgivare, fackföreningar. Ett lärosäte samarbetar med Länsarbetsnämnden, Landstinget och SIDA vid behovsinventering. Andra uppger att man inte genomför behovsinventeringar enbart med fokus på distansutbildningar. Ett lärosäte har en avdelning som anordnar nätbaserade utbildningar på beställning av företag.

4.4 På vilket sätt genomförs behovsinventeringen i praktiken?

	1. Används löpande	2. Används regelbundet	3. Används sporadiskt	4. Används inte alls
Arbetsmarknadsprognoser	2	3	2	4
Webbenkäter	2	3	2	4
Enkäter	1	2	3	3
Intervjuer med representanter från arbetslivet	2	5	4	1
Träffar med representanter från arbetslivet	3	6	5	0
Annons och uppföljning av respons	1	2	3	5
Annat nämligen	1	3	1	2

Under ”Annat” uppger man att behovsinventering i praktiken genomförs genom:

- Diskussioner och samarbete med Länsarbetsnämnden.
- Genom regelbundna träffar med representanter från olika intresseområden. Genom lärare.

- Universitet samarbetar med många olika aktörer men det sker ingen systematisk behovsfångst med fokus enbart på distansutbildning. Universitetets inriktningar och profiler beslutas av fakulteterna.
- Programråd, ämneskonferenser, grundutbildningsnämnderna följer varje år upp programmen via programutvärderingar.
- Genom projekt och mer informella kontaktnät.

4.5 Uppdragsutbildning

Hur inventerar lärosätena behovet av uppdragsutbildningar? Arbetar man annorlunda än vid distansutbildningar. Kommentarer från lärosätena:

- I princip ingen skillnad gentemot andra utbildningsformer.
- Distansutbildningen är en del av uppdragsutbildningen, där vi diskuterar med kunden i vilken omfattning man vill ha en utbildning på distans, det ingår kanske i vissa delmoment. Vi har sällan en kurs helt på distans via nätet, utan kombinerar distansutbildning med föreläsningar och handledning.
- Uppdragsgivarnas önskemål bearbetas på samma/liknande sätt som angående studenternas önskemål.
- Uppdragsutbildning sköts av institutionerna på var sitt sätt. Vi har en central samordnare men borde arbeta mer systematiskt med detta.
- Förekommer både bottom-up och top-down modeller d.v.s. förfrågningar förekommer och utbud presenteras.
- Förmodligen förutsätter uppdragsutbildning en än större kontakt med avnämare, branscher, företag, kommuner och lärcentra.
- Uppdragsutbildningar bedrivs genom högskolans utbildningsbolag.
- Olika funktioner/personer arbetar med frågorna, d.v.s. vi separerar distansutbildning (som ingår i vårt utbildningsutbud) och uppdragsutbildningar.
- Uppdragsutbildningen administreras av en annan enhet i organisationen.

4.6 Behov av undersökningsmetodik

Vilket behov av utvecklad undersökningsmetodik finns hos de undersökta lärosätena?

	1. Mycket stort behov	2. Ett visst behov	3. Mindre behov	4. Inget behov
Översikt kring vilka metoder som används vid behovsinventering vid andra lärosäten	4	8	0	1
Intervjuguider	2	4	5	0
Uttestade enkäter och rapportmallar	5	3	2	1
Webbaserat systemstöd	6	5	0	1
Annat, beskriv nedan	0	0	0	0

De flesta respondenter uppger att de har behov av att få en översikt av metoder som används vid andra lärosäten. Vidare finns det ett relativt stort behov av webbaserade systemstöd för behovsinventering. Det finns ett mer varierande behov av intervjuguider och uttestade enkäter och rapportmallar. Resultatet av undersökningen kan tolkas som om lärosätena i dagsläget inte har kommit så långt när det gäller att utveckla systematiska metoder för behovsinventering, men att man vill lära av andra och man har förmodligen en idé om att man ska arbeta med webbaserade systemstöd för undersökningar i framtiden.

4.7 Önskvärd organisation av behovsinventering

Hur vill lärosätena att man organiserar den framtida behovsinventeringen?

	Mycket viktigt	Viktigt	Mindre viktigt	Ej viktigt
Fortsatt lokal/regional	5	5	1	0

angelägenhet				
Ökad lärosätessamverkan kring prioritering av kursutbud	3	7	0	0
Större kommunal/lärcentrasamverkan kring inventering av utbildningsbehov	4	7	0	0

Lärosätena uppger att behovsinventering ska vara en fortsatt lokal och regional angelägenhet och att lärcentra ska spela en viktig roll vid inventering av utbildningsbehov. Det är önskvärt att lärosätena utifrån behovsinventeringarna kan samverka när det gäller att prioritera mellan utbildningar och ge underlag för specialisering hos lärosäten.

4.8 Vilken part bör primärt genomföra behovsinventering

Vilken part bör primärt genomföra behovsinventering?

Lärosätet	1
Respektive kommun/lärcenter	0
Lärcentranätverk	2
Regional samverkan lärosäte och kommuner	6
Lärosätessamverkan	3

Lärosätena anser att det i första hand ska handla om regional samverkan mellan lärosäten och kommuner, alternativt genom lärosäten i samverkan eller lärcentranätverk. En respondent uppger att respektive lärosäte ska genomföra behovsinventering och en respondent uppger att arbetsgivarparter, regionala kompetensråd eller annan part bör genomföra behovsinventering.

4.9 Motiv till behovsinventering

Lärosätena uppger att fördelar och incitament till behovsinventering kan förklaras med:

- I ett efterfrågestyrt system får man bra koll på läget.

- Att få fram behoven av kompetensutveckling från regionen.
- Att bli en naturlig samarbetspartner för kommuner, landsting och företag.
- Distansutbildning får högre status på högskolan genom systematisk behovsinventering. Om kommunerna i en hel region kan presentera sina behov på detta sätt får de mer uppmärksamhet och högre genomslagskraft än om de agerar var för sig.
- Ger en överblick över hur marknaden ser ut, ger en bakgrundskunskap när man sätter samman och erbjuder utbildningar för en bredare målgrupp, underlättar planering och utveckling av uppdragsutbildning.
- Behoven ändras ständigt och inventering behöver därför göras återkommande.
- Efterfrågan och utbudsmatchning kvalitetssäkrar att utbudet ligger rätt i tiden.
- Ger en ökad samverkan med omgivande samhälle vilket bör öka kunskapen om programmets/ämnets/kursens roll för eventuell anställningsbarhet.
- Många fördelar, bl.a. för rekrytering och lärosätets ekonomi.
- Rekryteringsfördel, som hänger samman med ekonomisk/strategisk fördel, uniform kontaktyta/utgångspunkt för diskussion med lärcentra/andra lärosäten.
- Rekryteringsunderlag som förbättra möjligheterna till regional utveckling.

4.10 Risker och problem vid behovsinventering

Finns det några risker med systematisk behovsinventering och vilka är dessa?

- Att det uppfattas som om frågorna i enkäter till varje del kan tillgodoses av enkätsvaren.
- Att vi har långa ledtider. Ofta vill företag ha snabba åtgärder och lärosätena kan inte alltid leverera.
- Lärosäten måste kunna möta kommunernas behov på ett lika professionellt strukturerat sätt.
- Tidsbrist, svårt att hinna med, problem med finansiering för inventering och att erbjuda utbildningarna, vilka kanske inte alltid betalar tillbaka sig.

- Hur man hantera resultat av behovsinventeringen? Vilka målgrupper vill man rekrytera och hur vilka effekter får det på lärosätets profil. Utbudsstyrt i förhållande till efterfrågestyrt.
- Kan bli trendsvängningar Svårt delvis att prospektera behov för framtiden. En del "klassiska" kurser kommer kanske periodvis i skymundan, till förmån för trender.
- Lärosätenas verksamhet utgörs av dels grundutbildning och dels forskning. Grundutbildningen ska "vila på vetenskaplig/konstnärlig grund samt på beprövad vetenskap". Forskning präglas av mångsidighet och långsiktighet. En behovsinventering kan riskera att visa på ett behov ofta i ett kortsiktigt perspektiv.
- Svårt att få samstämmighet mellan individers intresse/behov och näringslivets behov, vilket kan leda till att kurser utvecklas men ingen eller mycket få söker.
- Svårtolkade svar kan resultera i att inventeringar tenderar kan bli hyllvärmare.

4.11 Metoder för att anpassa distansutbildningar efter arbetsmarknadens behov

Vilka metoder är av betydelse för att anpassa distansutbildningar efter arbetsmarknadens behov?

	1. Mycket betydelsefullt	2. Betydelsefullt	3. Mindre betydelsefullt	4. Ingen betydelse
Arbetsmarknadsprognoser	2	6	2	0
Uppföljning av studerande efter avslutad utbildning	2	8	1	0
Uppdragsutbildning	3	4	4	0
Adjungerade lärare	2	4	3	1
Regionala kompetensråd	4	2	5	0
Relationer mellan forskare/lärare och arbetsgivare	2	8	1	0
Mötesplatser	4	5	1	0
Nationella samråd	2	4	3	1
Företrädare för arbetsmarknaden	4	3	3	0

representerade i högskolan				
----------------------------	--	--	--	--

Regionala kompetensråd och att arbetsmarknaden finns representerad i högskolan, samt mötesplatser mellan arbetsmarknaden och högskolan anses som mycket betydelsefullt för att anpassa utbildningarna efter arbetsmarknadens behov. Vidare spelar uppföljning av studerande efter avslutad utbildning och relationer mellan forskare/lärare och arbetsgivare betydelsefulla roller.

Man kan konstatera att de metoder som anses betydelsefulla avser metoder som både handlar om förändrat innehåll i utbildningar (kvalitativa aspekter) och dimensionering (utbildningsvolym).

4.12 Metoder som lärosäten använder

	1. Används i mycket hög uträkning	2. Används regelbundet	3. Används mindre ofta	4. Används inte alls
Arbetsmarknadsprognoser	1	3	4	2
Uppföljning av studerande efter avslutad utbildning	0	3	5	2
Uppdragsutbildning	2	3	4	1
Adjungerade lärare	0	3	3	3
Regionala kompetensråd	2	2	4	2
Relationer mellan forskare/lärare och arbetsgivare	1	5	3	1
Mötesplatser	2	5	2	1
Nationella samråd	0	2	3	3
Företrädare för arbetsmarknaden representerade i högskolan	1	4	2	2

Lärosätena uppger att de metoder som används i mycket hög omfattning är uppdragsutbildningar, regionala kompetensråd och mötesplatser. Metoder som används regelbundet eller mer är relationer mellan forskare/lärare och arbetsgivare och företrädare för arbetsmarknaden representerade i högskolan.

Bland de minst använda metoderna finner vi uppföljning av studerande efter avslutad utbildning, adjungerade lärare och nationella samråd.

5. Undersökning av lärcentra

Undersökningen omfattar 132 lärcentra i Sverige som tillfrågas om hur de arbetar med behovsinventering och hur de anser att organisation och arbetssätt ska utformas i framtiden. I undersökningen har inga obligatoriska svarsalternativ givits, varför antalet svar kan skilja från totala antalet respondenter.

5.1 Arbetar lärcentra med behovsinventering?

Ja	67	51 %
Nej	65	49 %

Hälften av undersökta lärcentra uppger att de arbetar med behovsinventering i en eller annan form.

5.2 Utvecklingsprojekt

Bedriver lärcentra utvecklingsprojekt för att utveckla behovsinventering?

Ja	65	49 %
Nej	67	51 %

Hälften av undersökta lärcentra uppger att de bedriver någon form av utvecklingsprojekt av behovsinventering.

5.3 Nulägesbeskrivning

Behovsinventering tar sig en mängd olika uttryck hos undersökta lärcentra. Majoriteten har inte särskilt utvecklade metoder men det finns gott om undantag och en stor variation bland dem som arbetar med behovsinventering, som får spegla såväl ambitionsnivå som anpassning till lokala förutsättningar. Vidare kan man notera att det finns en hel del nätverksprojekt där lärcentra tillsammans med andra aktörer gemensamt arbetar med behovsinventering. Några exempel på hur lärcentra arbetar i dagsläget:

- "Kvalificerade" gissningar av ett antal personer/samverkansparter.
- Advisory board – representanter från näringsliv, arbetsliv, högskola och kommuner.
- Behovsanpassning sker efter privata förfrågningar och efter behov på särskild arbetskraft inom näringen och kommunen.
- Behovsenkät mot allmänheten.
- Informella möten med arbetsgivare och branscher för program.
- Behovsinventering främst i samverkan med arbetsförmedlingen och försäkringskassan.
- Behovsinventeringen sker i samverkan med kommunens näringslivsrådgivare.
- Besök hos näringslivets representanter och även vid nästan alla förekommande årsmöten för föreningar inom vår kommun.
- Deltar i företagsfrukostar och starta-eget grupper
- Enkäter, intervjuer och samarbetsgrupper
- Extern konsult genomför behovsinventering i näringslivet.
- Besöker företag som är i riskzonen för varsel eller permitteringar.
- I ansökningshandlingar ber vi den sökande ange framtida önskemål om utbildning.
- Vi rekryterar elever genom att marknadsföra de kurser vi har.

5.4 Samarbetspartners

	1 Mycket nära samarbete	2. Regelbundet samarbete	3. Viss samverkan	4. Ingen samverkan
--	-------------------------	--------------------------	-------------------	--------------------

			förekommer	förekommer
Andra lärcenter	40	32	30	10
Regionalt/nationellt lärcentrannätverk	29	42	31	14
Kommunala grundskola	4	10	33	66
Gymnasieskola	16	34	45	23
Komvux	69	22	18	8
Arbetsförmedlingen	19	47	39	13
Folkhögskola	5	12	30	70
Studieförbund	10	11	47	52
Lokalt universitet/högskola	21	43	35	19
Andra universitet/högskolor	15	34	46	21
Regionförbund	13	26	29	45
Kommunalförbund	21	14	26	54
Kommunbibliotek	25	33	37	23
Annan part	9	9	2	30

Lärcentra har komvux som mycket betydelsefulla samarbetspartners, följt av andra lärcentra och regionala/nationella lärcentrannätverk. Lärcentra har även regelbundet samarbete med arbetsförmedlingen, lokala universitet och högskolor.

Lärcentra uppger att man därutöver samarbetar med arbetsgivare och arbetsgivarorganisationer, kommunala näringsorganisationer, länsstyrelsen, länsarbetsnämnder och lokala kompetensråd.

Lärcentra har inte något närmare samarbete med folkhögskolorna, studieförbund, kommunala grundskolan eller kommunsammanslutningar såsom regionförbund och kommunalförbund.

5.5 Utbildningsnivåer

Gymnasiekurser	66	50 %
Folkbildning	11	8 %
Högskoleutbildning - fristående kurser	88	67 %
Högskoleutbildning - program	66	50 %
Uppdragsutbildning/företagsanpassad utbildning	75	57 %
KY-utbildning	59	45 %
Arbetsmarknadsutbildning	32	24 %

Behovsinventering omfattar främst utbildningsnivåerna Högskoleutbildningar – fristående kurser och Uppdragsutbildningar. Även andra utbildningsformer, såsom gymnasieutbildningar och Kvalificerade Yrkesutbildningar omfattas. Folkbildning och arbetsmarknadsutbildningar omfattas minst av systematisk behovsinventering hos lärcentra.

5.6 Hur genomförs undersökningar?

	1. Används löpande	2. Används regelbundet	3. Används sporadiskt	4. Används inte alls
Arbetsmarknadsprognoser	16	31	35	16
Webbenkäter	5	11	17	52
Enkäter	11	29	33	27
Intervjuer med representanter från arbetsmarknaden	18	37	38	9
Träffar med representanter från arbetsmarknaden	26	44	29	6
Annons och uppföljning av respons	19	41	25	18
På annat sätt, beskriv nedan	7	3	2	12

Undersökningar av utbildningsbehov sker mest systematiskt i form av intervjuer eller träffar med representanter från arbetsmarknaden följ av uppföljning av annonsering.

Enkäter används relativt regelbundet, men lärcentra har ännu inte gått över till webbenkäter. Noterbart är även att arbetsmarknadsprognoser inte används löpande, vilket borde vara en sensation för arbetsmarknadsmyndigheterna.

5.7 Uppdragsutbildning

Hur inventeras behov av uppdragsutbildning vid landets lärcentra? Undersökningen visar på stora skillnader. Många lärcentra har inte särskilda resurser för att genomföra behovsinventering gentemot arbetsgivare. Inte heller verkar det som om lärcentra har en regelbunden direktkontakt med arbetsgivare för att proaktivt identifiera utbildningsbehov. Ett flertal uppger att man reagerar på förfrågningar från företag eller andra myndigheter (för t.ex. arbetsmarknadsutbildningar). Vanligt är också att lärcentra arbetar gentemot representanter för näringslivet, exempelvis branschorganisationer, eller t.ex. kommunala näringslivsbolag som gör sig till uttolkare av arbetsgivarnas utbildningsbehov. Undersökningen visar att det finns en möjlighet för lärcentra att ta en aktivare roll för att förmedla uppdragsutbildning, genom att etablera direktkontakter med arbetsgivare och att systematiskt kartlägga befintliga och framtida utbildningsbehov.

5.8 Önskvärd behovsinventering i framtiden

Gymnasiekurser	83	63 %
Folkbildning	28	21 %
Högskoleutbildning - fristående kurser	106	80 %
Högskoleutbildning - program	91	69 %
Uppdragsutbildning/företagsanpassad utbildning	97	74 %
KY-utbildning	95	72 %
Arbetsmarknadsutbildning	58	44 %

Störst behov finns av att behovsinventera högskoleutbildningar - fristående kurs, Uppdragsutbildningar och KY-utbildningar. Folkbildning är minst intressant.

5.9 Behov av undersökningsmetodik

	1. Mycket stort behov	2. Stort behov	3. Mindre behov	4. Inget behov
Översikt kring vilka metoder som används vid behovsinventering vid andra lärosäten	32	54	22	6
Intervjuguider	25	48	34	8
Uttestade enkäter och rapporter	36	55	19	5
Webbaserat systemstöd	35	44	30	4
Annat, beskriv nedan	2	4	2	10

Lärcentra uppger att de har behov av testade enkäter och rapporter webbaserade systemstöd och en översikt över de modeller och metoder som används av andra lärosäten.

5.10 Framtida organisation av behovsinventering

	Mycket viktigt	Viktigt	Mindre viktigt	Ej viktigt
Fortsatt lokal/regional angelägenhet för lärcenter	71	43	1	0
Ökad samverkan med lokal högskola/universitet	60	50	4	0

Ökad nationell lärcentrasamverkan kring inventering av utbildningsbehov	33	48	27	5
Ökad samverkan mellan olika universitet/högskolor kring prioritering av kursutbud	54	53	5	2
Annat, beskriv	8	1	0	4

Lärcentra anser att det är mycket viktigt att behovsinventering förblir en fortsatt lokal/regional angelägenhet och att man önskar ökad samverkan med den lokala högskolan eller universitetet för att t.ex. prioritera det kursutbud som ska gå via lärcentra. Lärcentra efterfrågar också en organisation som kan bidra till systematisk omvärldsanalys för bättre kunna möta utbildningsbehovet, men att det ofta saknas resurser och kompetens för detta.

5.11 Vilken part bör genomföra behovsinventering?

Respektive kommun/lärcenter	53	40 %
Lokal högskola/universitet	0	0 %
Respektive utbildningsanordnare	2	2 %
Lärcentranätverk regionalt	30	23 %
Lärcentranätverk nationellt	4	3 %
Regional samverkan lokal högskola/universitet - lärcentra	24	18 %
Nationell universitetssamverkan	1	1 %
Nationell myndighet	2	2 %

Lärcentra anser att behovsinventering i första hand ska genomföras av respektive kommun/lärcenter, följt av samverkan mellan regionala lärcentra och samverkan med lokal högskola eller universitet.

5.12 Fördelar med att systematiskt undersöka utbildningsbehov?

Genom systematiska behovsinventeringar kan man synliggöra utbildningsbehov som annars kommer att förbli dolda eller okända. Det handlar också om att lärcentra ska kunna vara i framkant när det gäller nya utbildningsbehov, för att ge bättre framförhållning och träffsäkerhet.

I den vardagliga verksamheten bidrar behovsinventering till att få deltagare till befintligt kursutbud genom att kunna matcha individens/företagens/arbetsmarknadens behov mot utbud, samt att utveckla kurser till faktiska behov. Gemensamt arbetssätt i t.ex. nätverk ger goda möjligheter till kvalitetssäkrade processer. Gemensamt arbete i nätverk vad gäller systematisk undersökning av utbildningsbehov ger större tyngd inom den egna kommunen och att lärcentra får legitimitet gentemot högskolor och kan påverka högskoleutbudet.

I förlängningen kan man se att systematisk behovsinventering stödjer långsiktig strategi – bättre resursutnyttjande, ekonomi och planering.

5.13 Hinder för att undersöka utbildningsbehov

Lärcentra uppger att det är brist på resurser som gör att man inte arbetar med systematisk behovsinventering. Med resurser avser man främst ekonomiska medel, med det handlar också om att kunna avsätta tid för arbetet. Bristande kunskap om hur man ska undersöka utbildningsbehov är också ett vanligt hinder.

Lärcentra kan också känna osäkerhet i hur man ska hantera respons på behovsinventering. Får man ihop ett tillräckligt studerandeunderlag för att genomföra utbildningar? Vilka förväntningar sätts hos målgrupperna vid behovsinventering? Kan man lita på resultatet av undersökningar? Finns verkligen intresset kvar när utbildningen arrangeras? Vissa målgrupper är svåra att nå, t.ex. småföretag och att få dessa att precisera sina utbildningsbehov. Planeringshorisonten skiljer sig ofta mellan målgrupperna och utbildningsanordnarna. Utbildningsanordnarna behöver lång framförhållning, målgrupperna förväntar sig omgående respons.

Ett annat problem är hur man organiserar behovsinventering, t.ex. uppger flera att olika utbildningsanordnare i kommunen har sina respektive arbetssätt och att man inte har någon gemensam arbetande resurs. En samordning av detta krävs som också kanaliserar den insamlade informationen vidare till respektive utbildningsanordnare.

6. Undersökning av regionförbund

Undersökningen omfattar 16 regionförbund eller Länsstyrelser, i de fall regionförbund saknas, som tillfrågas om hur de arbetar med behovsinventering och hur de anser att organisation och arbetssätt ska utformas i framtiden. I undersökningen har inga obligatoriska svarsalternativ givits, varför antalet svar kan skilja från totala antalet respondenter.

6.1 Förekommer behovsinventering?

Ja	9	56 %
Nej	7	44 %

Nio av sexton regionförbund uppger att det förekommer någon form av behovsinventering i respektive region.

6.2 Utvecklingsprojekt kring behovsinventering

Ja	13	81 %
Nej	3	19 %

Tretton av sexton regioner uppger att det pågår någon form av utvecklingsprojekt.

En kort sammanfattning av pågående utvecklingsprojekt:

- Arbetskraftsbehovsundersökning som är ett samarbete mellan tre län.
- Kartläggning av åldersstruktur och förväntade pensionsavgångar, samt kartläggning av yrkesutbildning, teknikcollege etc.
- Ett projekt där man inventerar företagens olika behov för tillväxt, bl.a. utbildningsbehov.
- Regionförbundet har tagit fram en modell för behovsinventering.

- Länsarbetsnämnden och högskoleförbunden har valt att satsa ytterligare resurser på arbetet med behovsinventeringar.
- Inom ramen för Regionala Kompetensrådet har långsiktiga prognoser gjorts. En rapport och konferens i samband med att rapporten publicerades. Kompetensrådet jobbar med tre branschråd som är tänkta att utvecklas till en mötesarena för branscher och utbildningsanordnare för dialog om kompetensbehov. Regionförbundet har tagit initiativ till ett KY-råd som består av regionens parter och vissa branschföreträdare och beslutar om eftergymnasiala yrkesutbildningar.
- Länsarbetsnämnden har under 2006 påbörjat ett arbete kring att skapa branschråd. I övrigt sker behovsinventeringen ad-hoc.
- Länsstyrelsen har som aktiv part och medfinansiär deltagit i större regionala utvecklingsprojekt som bl.a. inventerat behov av eftergymnasiala utbildningar i samverkan mellan aktörer på lokal, regional och nationell nivå.
- Regionförbundet län bedriver ett kompetensförsörjningsprojekt som innebär en inventering, kartläggning av länets utbildningsutbud och arbetslivets utbildningsbehov samt ge en bild av hur eventuell behovsinventering bedrivs inom länet samt föreslå/utveckla en samordnande funktion och modell i Örebro län för kompetensförsörjning.
- Länsarbetsnämndens jobbarometer är en regelbundet återkommande inventeringsmodell som används alltför lite.

Genomgående för regionförbunden är att de ofta inte är ensam part i utvecklingsprojekt, utan att de arbetar/finansierar utvecklingsprojekt som bedrivs av andra aktörer.

6.3 Nulägesbeskrivning

Hur arbetar regionförbunden med behovsinventering i dagsläget? En kort sammanfattning av pågående arbete:

- Analys Medverkan i regionala kompetensrådet och tillväxtprogramarbetet.
- Arbetsförmedlingarna gör en prognos två gånger per år för att undersöka behov av arbetskraft och i frågebatteriet finns en del frågor runt utbildning.

- Den mest omfattande undersökningen görs av länsarbetsnämnderna halvårsvis. Företag intervjuas om sin situation. Vår roll på Regionförbundet är att analysera och återföra kunskap till de aktörer som arbetar med kompetensutvecklingsfrågor.
- Det som sker, sker "på känn", och genom att behov artikuleras av någon. Landshövdingen är ordförande i regionala kompetensrådet, och inom Länsstyrelsen finns vissa begränsade resurser avsatta för att följa frågorna kring kompetensutveckling med inriktning på högre utbildning.
- Flera olika aktörer. Splittrat och osorterat.
- Ingen systematisk behovsinventering förekommer. LAN gör två Arbetsmarknadsutsikter per år genom intervjuer med ca. 400 företag i länet. Resultaten diskuteras i det Regionala Kompetensrådet som sammanträder fyra gånger per år.
- Kompetensrådet, där Länsstyrelsen medverkar, arbetar med etableringen av s.k. branschråd.
- Länsstyrelsen har sedan 2002 i samarbete med länsarbetsnämnden avsatt resurser för att utveckla och utarbeta en arbetskraftsprognos som visar utbud och efterfrågan som sträcker sig fram till 2015.
- Regionförbundet ingår i många olika nätverk kring dessa frågor, t.ex. högskolan Dalarna, forskningsråd, kommunerna och landstinget.
- Regionförbundet var initiativtagare till att få fram arbetsmodellen. Tyvärr är det ett fåtal kommuner som använder sig av den p.g.a. att kräver ganska så mycket resurser.
- Regionförbundet ingår som part i länets KY-råd och kompetensråd. Uppbyggnaden av kontaktnät och den egna organisationen tagit mycket resurser i anspråk. Regionförbundets uppgift är bl.a. att arbeta med eftergymnasiala frågor d.v.s. livslångt lärande och lärandets koppling till arbetsmarknad och arbetsliv.
- Länsstyrelsen försöker att kartlägga behoven inom de identifierade tillväxtområdena. Detta görs inom ramen för det regionala kompetensrådet och med hjälp av regionala aktörer t ex Länsarbetsnämnd, Landstinget, Kommunförbundet, högskoleförbund och organisationer som deltar i arbetet med tillväxtprogrammet.
- Regionförbundet har gjort en kartläggning av kompetensbehov inom industrin i regionen.

- Länet består av många stora regionala och lokala aktörer och utbildningsanordnare som alla gör sina egna behovsinventeringar utifrån deras respektive specifika behov. Inget samlat arbete pågår.
- Samverkan sker mellan LAN, Länsstyrelsen och Örebro Universitet vid inventering och analys av utbildningsbehov. Styrgrupp för projektet är RTP:s handlingsprogramgrupp med representanter från Länsstyrelse, Universitet, kommuner, Regionförbund och branschorganisationer. Samarbete sker även med ett regionalt kompetensforum för vuxnas lärande i länet som är ett nätverk för länets Lärcentra.
- Undersökningar görs av LAN i samband med arbetskraftbehovsinventeringar, stickprovsvis. Enskilda branscher gör ibland inventeringar av behov av grundutbildning.

6.4 Samarbetspartners

	1. Samverkar i gemensam hantering av frågan	2. Medverkar regelbundet	3. Viss medverkar förekommer	4. Ingen medverkan förekommer
Lärcenter	5	1	3	3
Regionalt/nationellt lärcentranätverk	4	2	7	1
Kommunala grundskolan	0	2	3	6
Gymnasieskola	0	3	5	4
Komvux	3	3	7	0
Arbetsförmedling	3	4	3	2
Folkhögskola	2	1	6	4
Studieförbund	0	0	5	6
Lokal högskola/universitet	5	3	5	1
Regionförbund (om det finns i länet)	4	2	1	1
Länsstyrelse	5	3	3	3
Landsting	3	3	4	2

Kommunalförbund (om det finns i länet)	4	1	1	0
Kommunbibliotek	1	0	5	5
Näringslivskontor i kommunen (eller motsvarande funktion)	2	3	7	0
Arbetsgivarorganisationer	3	2	9	0
Fackliga organisationer	3	3	6	1
Annan	1	0	0	0

I den mån att regionförbund genomför eller medverkar i behovsinventering samarbetar man främst med Lärcentra och lokala lärosäten. Eftersom undersökningen har besvarats av länsstyrelsen i de fall där man saknar regionförbund uppges även regionförbund, tillsammans med länsstyrelser. Regionala och nationella lärcentranätverk och kommunalförbund är också viktiga samarbetspartners.

Kommunala grundskolan och studieförbund är de parter som man uppger att man har minst samarbete med vid behovsinventering. En respondent uppger att samtliga ovan nämnda parter gör behovsinventering var och en för sig.

6.5 Utbildningsnivåer

Gymnasiekurser	7	41 %
Folkbildning	4	23 %
Högskoleutbildning - fristående kurser	8	47 %
Högskoleutbildning - program	10	59 %
Uppdragsutbildning/företagsanpassad utbildning	9	53 %
KY-utbildning	9	53 %
Arbetsmarknadsutbildning	9	53 %

Regionförbunden är mest engagerade i behovsinventering eller liknande projekt som högskoleprogram och minst engagerade i folkbildning.

6.6 Hur genomförs undersökningar i praktiken?

	1. Används löpande	2. Används regelbundet	3. Används sporadiskt	4. Används inte alls
Arbetsmarknadsprognoser	4	5	3	0
Webbenkäter	1	0	5	3
Enkäter	1	4	4	2
Intervjuer med representanter från arbetsmarknaden	3	4	6	1
Träffar med representanter från arbetsmarknaden	3	4	6	0
Arbetsmöten med samverkande parter	5	2	5	0
På annat sätt	1	0	0	0

Regionförbunden är mest engagerade i undersökningar i form av arbetsmarknadsprognoser, arbetsmöten med samverkande parter, intervjuer och möten med representanter för arbetsmarknaden. Webbenkäter uppges vara minst använda undersökningsmetoden.

6.7 Uppdragsutbildning

Hälften av regionförbunden uppger att de inte är engagerade i behovsinventering av uppdragsutbildning. Skäl som uppges är att uppdragsutbildningar hanteras mer som en fråga av marknadskaraktör, d.v.s. en köp- och säljsituation med korta ledtider och behov som måste mötas av särskilda resurser. Beror också på vilka nivåer i samhället som är engagerade.

6.8 Önskvärd behovsinventering i framtiden?

Gymnasiekurser	12	71 %
Folkbildning	7	41 %

Högskoleutbildning - fristående kurser	11	65 %
Högskoleutbildning - program	14	82 %
Uppdragsutbildning/företagsanpassad utbildning	12	71 %
KY-utbildning	14	82 %
Arbetsmarknadsutbildning	13	76 %

Regionförbunden har ett stort behov av behovsinventering för samtliga utbildningsformer förutom folkbildning.

6.9 Behov av undersökningsmetodik

	1. Mycket stort behov	2. Stort behov	3. Mindre behov	4. Inget behov
Översikt kring vilka metoder som används vid behovsinventering i andra regioner	3	8	2	0
Intervjuguides	1	4	4	0
Uttestade enkäter	1	6	4	0
Webbaserat systemstöd	3	5	5	0
Annat, beskriv nedan	2	0	1	1

Regionförbund och länsstyrelser uppger att de har störst behov av översikter kring vilka metoder som används vid behovsinventering i andra regioner (även internationellt). Minst behov har man av intervjuguides.

6.10 Framtida organisation av behovsinventering

	Mycket viktigt	Viktigt	Mindre viktigt	Ej viktigt
Fortsatt lokal/regional angelägenhet för länets parter	12	4	0	0
Ökad samverkan med lokal högskola/universitet	12	4	0	0
Ökad nationell lärcentrasamverkan kring inventering av utbildningsbehov	4	8	4	0
Ökad samverkan mellan olika universitet/högskolor kring prioritering av kursutbud	5	10	0	1
Annat, beskriv nedan	1	0	0	2

Regionförbunden uppger att behovsinventering i första hand ska vara en fortsatt lokal och regional angelägenhet för länets parter och en ökad samverkan med lokala lärosäten.

6.11 Vilken part bör genomföra behovsinventering?

Respektive kommun/lärcenter	4	23 %
lokal högskola/universitet	0	0 %
Respektive utbildningsanordnare	0	0 %
Lärcentranätverk regionalt	1	6 %
Lärcentranätverk nationellt	0	0 %

Regional samverkan lokal högskola/universitet - lärcentra	3	18 %
Nationell universitetssamverkan	0	0 %
Nationell myndighet	1	6 %
Regionförbund/länsstyrelse	1	6 %
Regionala kompetensråd	6	35 %

Behovsinventering ska genomföras i första hand av det regionala kompetensrådet. Även kommuner och kommunala lärcentra, samt samverkan med lokal lärosätet är parter som ska genomföra behovsinventering.

6.12 Fördelar med att systematiskt undersöka utbildningsbehov?

- Bättre underlag för prioriteringar och planering av olika utbildningsinsatser på olika nivåer.
- Det är viktigt för att strategiskt kunna bedöma utbildningsbehov i förhållande till arbetsmarknadens behov och för att aktivt arbeta för att minska "ställtiderna".
- Ge underlag för förändringar i utbildningsutbud anpassat till utbildningsbehov och framtida tillväxtområden.
- Man får ju uppdateringar av behovet. Världen är ju föränderlig och därmed också utbildningsbehoven.
- Samsyn om behoven skapas mellan parterna. Offentliga resurser kan användas mera effektivt.
- Underlätta för arbetslivet vid planering av rekrytering och för utbildningsanordnare att inrikta och dimensionera utbildningsinsatser.
- Medvetandegöra behoven samt skapa dialog mellan aktörer i syfte att förbättra matchning av utbud och efterfrågan.
- Informera, främst unga, om framtida efterfrågan och utbud på arbetskraft inom olika branscher och yrken.

- Viktigt underlag när det gäller att dimensionera och anpassa utbildningar i länet. Bra plattform för samverkan mellan utbildningsanordnare och övriga regionala aktörer. Viktigt med aktuell information för att kunna möta hinder t ex bristutbildningar.

6.13 Hinder för att undersöka utbildningsbehov

- Små och medelstora företag, där tillväxtpotential bedöms finnas, har inte samma förutsättningar för planering och inventering av utbildningsinsatser som den offentliga sektorn, som även har avsatta resurser för genomförande av åtgärder.
- Det kräver ju en långsiktighet som kan vara svår att hantera.
- Resursbrist bidrar till att behovsinventering inte genomförs så kontinuerligt som det skulle behövas.
- Erfarenhetsmässigt har det visat sig svårt att klara av att ha tillräcklig framförhållning vid utbildningsplanering.
- Många olika regionala och lokala aktörer som har svårigheter att hitta effektiva samverkansformer p.g.a. sin storlek och en komplex utbudsbild.
- Lärosäten har ett nationellt uppdrag och kan inte inordnas i den regionala utbildningsplaneringen.
- Nuvarande myndighetsstrukturer, revirtänkande, dålig samordning lokalt, regionalt och nationellt mellan ansvariga organisationer både privata och offentliga.
- Samverkan och samordning lokalt är basen för förbättrad matchning av kompetens. För det som inte går att lösa lokalt bör t.ex. regionförbundet utveckla en arena för regionala överenskommelser om satsningar på utbildning.
- Utbildningsanordnare har ofta för lång planering och behovet spelar oftast det kunden efterfrågar just nu.
- Man måste ta hänsyn till många osäkra faktorer i en bedömning vilket ställer stora krav på modeller kring behovsinventering.
- Svårt att få till gemensamma insatser som ska fungera både nationellt, regionalt och lokalt. För stora och övergripande inventeringar kan verka hindrande för lokala initiativ.
- Det gäller att omsätta ett behov till efterfrågan och sedan tillföra resurser för genomförande av kompetenshöjande insatser.

- Behovsinventering har egentligen inga fördelar alls. Det har visat sig inte fungera i praktiken att försöka undersöka, ge prognos och sedan inrätta och dimensionera olika utbildningar.

7. Fallbeskrivningar – översikt

Det finns vid tiden för denna rapport en rad regionala projekt med fokus på att systematiskt insamla och sammanställa utbildningsbehov lokalt och regionalt. Kännetecknande för samtliga dessa projekt är att de involverar lärcentra som aktiv, insamlande part. I ett av projektet är det regionala lärosätet involverat i verksamheten (Jönköpings län) och i två medverkar regionförbundet som operativt medverkande (Örebro län) eller som stödjande part (Västra Götaland/Westum).

Denna översikt kring pågående behovsinventering sammanfattar dels projekten och dess inriktningar samt sammanställning kring systemstöd i form av en samlande matris.

7.1 Behovsfångst i Jönköpings län

Att systematiskt insamla behovsunderlag genom regional lärcentrasamverkan är ett arbetssätt som initierade inom ramen för projektet ”Interaktiv Plattform” som genomfördes 2002-2004 med stöd av Samverkansdelegationen. Ett av delprojekten var ”Behovsfångst” där länets samtliga tretton kommuner (Aneby, Tranås, Sävsjö, Vetlanda, Nässjö, Jönköping, Mullsjö, Habo, Vaggeryd, Skillingaryd, Värnamo, Gnosjö, Gislaved) tillsammans med Högskolan i Jönköping utvecklade konceptet, det första systemstödet och de ursprungliga frågebatterierna. Dessa har, helt enligt projektets intention och syfte, spridits till andra regioner i landet vilka beskrivs senare.

I Jönköpings län initierade Behovsfångst i inledningen av 2004 och drevs under året i projektform. Därefter har projektet övergått i ordinarie verksamhet och pågår fortfarande aktivt med både genomförande av två undersökningar årligen samt med en viss utveckling av frågebatterierna.

Primär målgrupp för behovsfångst i Jönköpings län är dels allmänhet (medborgare) och yrkesliv (företag och organisationer). Utbildningsbehovet som inventerades var ursprungligen endast högre utbildning genom distansutbildning men har idag utvecklats till att också omfatta programutbildning och KY-utbildningar.

Undersökningen riktad mot allmänhet (medborgare) innehåller dels ett preliminärt utbildningsutbud som respondenterna ges möjlighet att ta ställning till samt en möjlighet att själv formulera sina utbildningsbehov i form av fritextsvar.

Insamling sker i form av öppna undersökningar via webbenkäter och samtliga tretton kommuner använder samma frågebatteri i de båda undersökningarna. Undersökning till allmänhet (medborgare) genomförs två gånger årligen i samtliga kommuner och undersökningen riktad till företag/organisationer sker med riktade insatser.

Behovsinventeringsverksamheten är organiserad genom det s.k. "Rådet för flexibelt lärande" där representanter för kommunerna, de fyra fackhögskolorna samt högskolebiblioteket i samråd hanterar en rad olika områden som rör flexibelt lärande i länet. Det operativa arbetet med marknadsföring av undersökningarna, insamlingen av responser och analys av underlaget genomförs av kommunerna vilka i detta arbete är indelade i tre "kluster" av kommuner.

En av fackhögskolorna i Jönköping har använt sig av behovsinventeringsmetodiken 2007 för att undersöka det nationella behovet av några nätbaserade fristående kurser. Resultatet har gett ett mycket gott utfall. Fackhögskolan har skapat ett studentunderlag för nätbaserade kurser som omfattar ca. 10 % av den totala utbildningsvolymen på mindre än ett år.

7.2 Kompetensbehov.nu

Den första regionen som införde grundidén som utvecklats i Jönköpings län var de fem kommunerna Norrtälje, Tierp, Uppsala, Västerås och Östhammar. Där genomfördes ett omfattande utvecklingsprojekt 2005 under ledning av en dedikerad projektledare som tillsammans med kommunerna under ett halvårstid avsevärt utvecklade undersökningarna utformning och omfattning både när det gäller undersökningen gentemot allmänhet (medborgare) och yrkesliv (företag och organisationer).

Detta projekt genomfördes i kommunal regi och den mest väsentliga skillnaden ligger i att samtliga utbildningsnivåer som är aktuella för vuxenutbildning inventeras samt att undersökningen utgår från Skolverkets indelning i ämnen och underämnena (hämtad från Utbildningsinfo.se). Detta gör undersökningen mer generisk till sin natur än dess förlaga. Denna modell har tagits emot väl och har renderat i stort intresse från andra regioner vilket troligen har ökat spridningstakten när det gäller behovsinventering som koncept.

En annan tydlig skillnad i upplägg är att undersökningen är ständigt pågående och enkäterna finns alltså alltid tillgängliga och det är istället hanteringen av inkomna responser/rapporter som sker periodiskt.

Vidare har de fem kommunerna utvecklat en ny undersökning för yrkesliv (företag/organisationer) som kompletterar den tidigare undersökningen. Denna undersökning består till största delen av fritextsvar.

Verksamheten inom kompetensbehov.nu sker nu i form av ordinarie verksamhet där de båda undersökningarna ständigt finns publicerade på kommunerna hemsidor och de samlande portalsidorna.

De fem kommunerna har under arbetet valt att byta system för enkäthantering för att effektivisera hanteringen av löpande kontaktönskemål från respondenterna. I konceptet för kompetensbehov.nu finns nu tre parallella hanteringar av responser:

- Administrativ funktion som skickar underlag till SYV då en respondent önskar bli kontaktad
- Administrativ funktion som med automatik sänder ut en PDF-rapport till lärcentaansvariga med kvartalets underlag för kommunen
- En rapportgenerator som används för fördjupade sökningar/analyser då ordinarie rapporter behöver kompletteras

Detta är också en tydlig utveckling från det upplägg som används i Jönköpings län. Utvecklingen av systemstödet kan spåsa ha två orsaker:

- Önskemål om mycket snabb hantering av inkomna önskemål om kontakt då man vänder sig till en mycket bred målgrupp inom allmänhet där alla utbildningsnivåer är aktuella
- Undersökningarna är ständigt publicerade vilket gör att det är hantering av rapporter som sker med tidsintervall och då är behovet av löpande avrapportering till ansvariga nödvändig.

Upplägget gör att man tydligt kombinerar administrativa rutiner (löpande underlag till SYV och lärcentransvarig) och statistiskt underlag (rapportgenerator).

7.3 Västra Götaland/Westum

Inom lärcentransvariet Westum har under 2006 ett pilotprojekt pågått där elva (Ale, Gullspång, Falköping, Lidköping, Mark, Orust, Partille, Svenljunga, Tidaholm, Tranemo, Ulricehamn) kommuner har infört den modell som utvecklats inom Kompetens.nu (7.2). Projektet har haft en processororienterad infallsvinkel och mycket energi har lagts på att nå samsyn i arbetssätt, marknadsföring och hantering av behovsinventering hos de deltagande kommunerna.

De båda undersökningarna för allmänhet (medborgare) och yrkesliv (företag/organisation) modifierade för att överensstämma med lokala förutsättningar och uttestades i arbetsgruppen och har därefter genomförts i skarpt läge under 2006.

Pilotprojektet föll mycket väl ut och gav ett omfattande underlag vilket gjorde att projektet under 2007 gått in i en andra fas med stöd av Västra götalandregionen. För denna andra pilotomgång medverkar nu 26 kommuner vilket gör arbetet till det största i landet sett till anslutna kommuner.

Westums modell för behovsinventering har likheter med de båda projekten det bygger på:

- De båda undersökningarna är kompatibla med dem som används i Uppsala m.fl. kommuner och har i stort samma innehåll när det gäller huvudsakliga frågor

- Undersökningarna sker periodiskt med analys av respondentdata vid undersökningens slut (som i Jönköpings län).

7.4 Örebro län

Samtliga tio kommuner (Askersund, Degerfors, Hallsberg, Hällefors, Karlskoga, Kumla, Laxå, Lekeberg, Laxå, Lindesberg, Ljusnarsberg, Nora, Örebro) i Örebro län har i tillsammans med Örebro Regionförbund genomfört ett projekt för att införa behovsinventering under 2007. Projektet genomförs i samverkan med Dalavux i Dalarna län och kostnader för arbete och systemstöd har delats lika för de båda projekten. Dessutom har arbetsgrupperna haft gemensamma möten för utbyte av erfarenheter och resultat inom respektive projekt.

Arbetet i Örebro (och Dalarna) har till stor del tagit sin utgångspunkt i modellen från Kompetens.nu (7.2). Man har valt att införa samma systemstöd och undersökning för målgruppen allmänhet (medborgare) då denna befunnits väl svara upp mot de lokala och regionala önskemålen.

Primärt fokus för utvecklingsarbetet har legat på att utveckla undersökningen riktad till yrkesliv (företag/organisationer) och i november 2007 har en ny modell lanserats. Denna bygger på vidareutveckling en metod för inventering av utbildningsbehov i företag som tagits fram vid Örebro universitet. Den färdiga modellen gör att upplägget för undersökningen till yrkesliv nu påminner starkt om undersökning för allmänhet (tydlig användning av ”gafflade” frågor men med utökad funktionalitet att också inhämta antal utbildningsbehövande och tidshorisont för respektive utbildningsinsats).

Det övriga upplägget för genomförande och hantering av området sker på samma sätt som i Norrtälje, Tierp, Uppsala, Västerås och Östhammars kommuner.

7.5 Dalavux (Dalarna län)

Projektet inom Dalavux är ett systerprojekt till Örebro län (7.4) och omfattar 15 kommuner (Avesta, Borlänge, Falun, Gagnef, Hedemora, Leksand, Ludvika, Malung, Mora, Orsa, Rättvik, Smedjebacken, Säter, Vansbro, Älvdalen). Projektet har genomförts parallellt och med fullständig öppenhet och delning av både arbete, resultat och kostnader med projektet i Örebro län. I Dalavux har dock extra vikt lagts vid att länka behovsinventering som integrerad del i arbetet med ESF-analyser. I övrigt, se 7.4.

7.6 Södermanlands län

Samtliga kommuner (Eskilstuna, Flen, Gnesta, Katrineholm och Vingåker, Nyköping och Oxelösund, Strängnäs, Trosa) i Södermanlands län har infört undersökning behovsinventering för allmänhet (medborgare). Arbetet har skett som en ren implementering av den modell som utvecklats i Norrtälje, Tierp, Uppsala, Västerås och Östhammars kommuner och ingen lokal utveckling har skett.

7.7 Matrisöversikt regionala fallbeskrivningar

Region	Målgrupp	Utbildningsnivåer	Medverkande parter	Systemstöd	Funktioner
Jönköpings län	Allmänhet Yrkesliv	Högre utbildning KY-utbildning	Lärcentra Lokala lärosätet	Excellosurvey	Öppna enkäter Dynamisk rapportgenerator Excel-expert
Norrtälje, Tierp, Uppsala, Västerås, östhammar	Allmänhet Yrkesliv	Samtliga utbildningsnivåer inom vuxenutbildning	Lärcentra	Enterstat	Öppna enkäter Slutna enkäter E-brev till kontaktpersoner Kontinuerliga PDF- rapporter Rapportgenerator
Westum (Västra Götaland)	Allmänhet Yrkesliv	Samtliga utbildningsnivåer inom vuxenutbildning	Lärcentra (eknomiskt stöd från regionförbundet)	Excellosurvey	Öppna enkäter Dynamisk rapportgenerator Excel-expert
Örebro län	Allmänhet Yrkesliv	Samtliga utbildningsnivåer inom vuxenutbildning	Regionförbund Lärcentra	Enterstat	Öppna enkäter Slutna enkäter E-brev till

					kontaktpersoner Kontinuerliga PDF-rapporter Rapportgenerator
Dalavux (Dalarnas län)	Allmänhet Yrkesliv	Samtliga utbildningsnivåer inom vuxenutbildning	Lärcentra	Enterstat	Öppna enkäter Slutna enkäter E-brev till kontaktpersoner Kontinuerliga PDF-rapporter Rapportgenerator
Södermanlands län	Allmänhet	Samtliga utbildningsnivåer inom vuxenutbildning	Lärcentra	Survey Generator (Alstra)	Öppen enkät Excel-export

7.8 Systemstöd för behovsinventering

Behovsinventering skall primärt ses som ett arbetssätt där flera kommuner och/eller regioner nyttjar samma (eller väldigt snarlikt) undersökningsinstrument för att inhämta lokala behov och sammanställa dessa på lokal och regional nivå för analys och vidare hantering.

Det är dock ofrånkomligt att denna typ av projekt också har en teknisk sida som är viktig för hur väl de fungerar och som också påverkar undersökningarnas utformning och hur resultaten används av olika avnämare. Därför ägnas detta kapitel åt att kortfattat redogöra för de tekniklösningar som idag används samt att söka sammanställa vilka funktioner som är nödvändiga respektive önskvärda för att systemstödet skall fungera.

7.8.1 Systemstöd som används i behovsinventerade regioner

Idag används tre system i de regioner som infört behovsinventering som arbetssätt: ExcelloSurvey, Enterstat och Surveygenerator. Samtliga tre system är kommersiella produkter som är utvecklade för att skapa och stödja undersökningar samt på olika sätt göra insamlad data tillgänglig och användbar.

Då flera av systemen använts under längre tid, ett år eller längre, får man anta att de har den funktionalitet och tillförlitlighet som krävs för att de skall fungera väl.

När man som respondent besöker en enkät, oavsett i vilken region man bor, så möts man av ett snarlikt upplägg där samtliga tre system tydligt har stöd för alla relevanta frågetyper samt för s.k. ”gaffling” som gör att enkäten ”anpassar sig” efter mina tidigare frågor. Det spelar således ingen roll för enkäten vilket av de nämnda systemen som används när det gäller möjligheten att skapa en enkät som är tillräckligt avancerad för att stödja grundupplägget.

Den tydliga skillnad som dialog med de olika projektet ger vid handen är att systemen har en viss skillnad sett till hur inhämtad data kan spridas.

Excellosurvey: Den som skall hämta ut data går in i rapportgeneratorerna som möjliggör skräddarsydda frågor till databasen och visning direkt i webbläsaren. Datamängder går också exportera till Excel. Det senare måste göras för att t.ex. en SYV skall kunna få fram all information som en person angivit inför ett kontaktsamtal.

Enterstat: här finns en rapportgenerator som medger filter i två steg när en person önskar hämta ut statistik. Enterstat har också automatisk koppling till t.ex. en SYV:s e-post så att denne får ett e-brev som innehåller alla svar från en respondent som angivit att han/hon vill bli kontaktad. Vidare sänder Enterstat resultatrapporter i PDF-format till fördefinierade mottagare kring responsdata som inkommit under ett givet tidsintervall.

Surveygenerator: har ingen inbyggd rapportvisning utan förutsätter att all data exporteras till Excel för behandling. Systemet har ett tydligt fokus på statistiska undersökningar vilket omöjliggör att man kan isolera alla svar från en respondent i den tillgängliga excelrapporten. Detta innebär att en SYV inte kan hämta fram alla svar för en person som önskar bli kontaktad. Export i textform löser inte heller detta problem då dessa rapporter innehåller för många kolumner för att kunna öppnas i Excel utan en skv-fil måste därför hanteras i textprogram (t.ex. notepad) vilket gör det svårt att överblicka material.

7.8.2 Systemstöd i form av Open Source ett alternativ?

Inom ramen för projektet har vi genomlyst möjligheterna att använda kostnadsfria Open Source alternativ för att skapa ett adekvat systemstöd för att kunna hantera de enkäter som idag används för behovsinventering i de regionala projekten.

Genom att utgå från rankning av kostnadsfria PHP/MySQL skript/applikationer på Hotscrips.com gjordes några enkla test av PHPSurveyor, Inspire Web Survey Application och SurvGen.

Samtliga av dessa fria applikationer visade sig tyvärr falla på bristande grundläggande funktionalitet. Det finns inte stöd för att göra ”gafflade” enkäter vilket gör dem obrukbara när det gäller att stödja behovsinventering på den nivå som undersökningarna är utformade och använda idag.

En vidare genomläsning av tillgängliga Open Source lösningar visar att det finns några kommersiella skript/applikationer för mer avancerat enkätstöd. Det är därför möjligt att välja ett Open Source-alternativ men det kommer innebära en licenskostnad.

Då kostnaden för de kommersiella system som idag används för behovsinventering är låg i förhållande till de totala projektkostnader som införandet innebär är det inte självklart att välja en Open Source-lösning.

7.8.3 Systemfunktioner och krav

Idag är de undersökningar som används i de lokala behovsinventeringarna avancerade och för att med säkerhet kunna införa ett fungerande upplägg bör valt system/leverantör kunna erbjuda:

- Användarhantering (roller och behörighet till systemet)
- Stöd för öppna och slutna undersökningar
- Stöd för samtliga vanliga frågetyper

- Stöd för ”gaffling”
- Rapportgenerator med webbgränssnitt
- Export av data för användning utanför systemet
- Möjlighet att på individnivå sammanställa samtliga svar inför kontakt med respondent

Det finns idag en ett stort antal produkter/leverantörer som kan leverera ett systemstöd som väl svarar upp mot ovanstående kravprofil. Det avgörande är att balansera pris mot nödvändig funktionalitet samt att, om möjligt, ta referenser kring systemprestanda vid hård belastning samt att verkligen säkerställa att de undersökningar som idag används för behovsinventering går att införa och att de kommer att fungera fullt ut.

Källor och referenser

Länkar till samlingsportal för regional behovsinventering: www.behovsinventering.se

Excellosurvey: www.litium.se

Enterstat: www.enterstat.se

Surveygenerator: www.alstra.se

Open Source skript/applikationer: www.hotscripts.com

8. Syntes och slutsatser

8.1 Långtidsprognoser och utvärderingar

För att utveckla en modell för behovsinventering och dimensionering av högre utbildning tillsammans med nationella och regionala aktörer är det nödvändigt att analysera *långtidsprognoser* och *utvärderingar* för att extrahera de delar som kan stödja en modell för behovsinventering.

Prognoser och utvärderingar utgör de främsta verktygen för att dimensionera och förnya högre utbildningar. Sedan länge görs nationella prognoser och behovsbedömningar. Dessa prognoser har både styrkor och svagheter. Kvantitativa prognoser av behov av olika slags utbildade avser breda kategorier av etablerade yrken eller sysselsättningsområden. Det som beräknas är vanligen tillgång och behov av fler eller färre utbildade med en given utbildning på en given kvalifikationsnivå.

Olika typer av prognoser görs. I SCB:s *Utbildning och efterfrågan på arbetskraft. Utsikter till år 2008* görs längre prognoser som presenterar beräkningar av prognostiserade under- och överskott på utbildade inom olika utbildningsområden. Prognoserna har dock en rad olika felkällor. SCB:s beräkningar grundar sig bland annat på arbetsgivarna vid nyrekrytering kan anställa personer med samma utbildning som under tidigare perioder. Andra osäkerhetskällor verkar vara inbyggda i samhällets förväntningar på prognoser. I samhällsdebatten varnas t.ex. ofta för omfattande brist på naturvetare och tekniker. För samhällsvetare och humanister däremot har vissa bedömare menat att behovet är betydligt lägre än antalet utbildade. Hittills förefaller dock såväl samhällsvetare som humanister kunnat göra sig gällande på arbetsmarknaden. Ytterligare exempel på hur samhällets förväntningar kan påverka prognoser är antagandet att arbetsmarknaden kräver allt högre kompetens. Sverige skall konkurrera med kompetens, inte med låga löner. Alternativt lyfter man framväxten av kunskapssamhället som en viktig förändring i samhället.

Detta uppmärksammar de studerandes roll som uttolkare av arbetsmarknadens krav. Om man utgår från exemplet samhällsvetare, fortsätter studenterna att välja dessa inriktningar trots de negativa prognoserna. Även om de långsiktiga bedömningarna pekar på att behovet av dessa utbildningsinriktningar kommer att minska talar all erfarenhet för att studenterna reagerar rationellt utifrån det aktuella arbetsmarknadsläget då de väljer utbildning.

SCB publicerar också årligen *Arbetskraftsbarometern* som beskriver det aktuella arbetsmarknadsläget samt ger en bedömning för en rad olika utbildningsgrupper på ett till tre års sikt. Även AMS presenterar dagsläget i serien *Var finns jobben*. För operativ utbildningsplanering är dock perspektivet för kort. Även dessa prognosmetoder är behäftade med osäkerhet även om tidsperspektivet är kortare än i de mer långsiktiga prognoserna.

Gemensamt problem för både långtids- och kortsiktiga prognoser är svårigheten i att förstå hur nya branscher och yrken utvecklas. Pågående förändringar i branschstrukturer och innehållet i nya yrken utgör svårfångade processer som inte låter sig beskrivas med traditionell yrkes- och branschstatistik. Nya yrken som växer fram har så få utövare att de i statistiksammanhang sorteras in under traditionella yrkesbetäckningar. Därför kan den traditionella arbetslivsstatistiken inte rättvist beskriva pågående förändringar, och därför inte alltid ge ett tillräckligt bra underlag för operativ utbildningsplanering.

Det är inte ovanligt att högskolan får kritik för att utbildningarna inte utvecklas i den takt som arbetsmarknaden kräver. Det finns exempel på studier där arbetsgivarnas uppfattning av de utbildades kompetens i förhållande till arbetsmarknadens krav har utvärderats. Dessa undersökningar är ofta begränsade till vissa utbildningssektorer och vissa delar av de utbildades kompetens.

Ett alternativt angreppssätt till prognoser är utvärderingar genom att följa upp studenter som nyligen avslutat sina studier för att söka sig ut på arbetsmarknaden, för att bättre förstå krav och förväntningar på de högskoleutbildade. Upplever studenterna att deras utbildning överensstämmer med arbetsmarknadens krav och ger utbildningen det arbete som studenten ville ha? I förlängningen kan man med detta angreppssätt jämföra olika utbildningar med varandra. Skiljer sig olika utbildningar åt vad gäller de utbildades chanser att få ett arbete.

Flera lärosäten arbetar med liknande uppföljningar. SCB har anpassat utvärderingsinstrument för ändamålet och genomför på uppdrag av flera universitet dessa undersökningar. Exempel på frågeställningar är: i vilken utsträckning de examinerade får anställning, hur länge det dröjer mellan examen och det första arbetet, samt hur det ämnesmässiga innehållet i utbildningen bedöms jämfört med de krav som de examinerade sedan mött på arbetsmarknaden (upp till tre år efter examen).

Alltså spelar SCB en viktig roll när det gäller uppföljning av utbildade i arbetslivet. SCB använder sig av två huvudsakliga program för uppföljning av de studerande. De s.k. *regionala tabellerna* ger uppgifter om bl.a. flyttmönster före och efter studierna vid en viss högskola, om hur många som erhållit arbete efter genomgången utbildning samt var på arbetsmarknaden de etablerats och deras arbetsinkomst. Vartannat år görs även enkätundersökningar av dem som har avslutat sina högskolestudier. Basundersökningarna kan kompletteras med ett utökad urval och ytterligare frågor för de universitet och högskolor som önskar det. Vissa uppgifter hämtas från register och andra genom urvalsstudier. Andra uppgifter med mer lokal bas eller anpassning efter mer specifika förutsättningar kan göras.

8.2 Högskolornas metodbatteri och konsekvenser

Högskolor och universitet har under en längre tid utvecklat olika processer för att anpassa utbudet av högre utbildning efter arbetsmarknadens behov. Dels genom direktkontakter mellan lärosäten, ofta representerade av enskilda lärare, och arbetsmarknaden för att anpassa innehåll i utbildningar.

Direkta kontakter kompletteras med kontaktytor mellan representanter för arbetsmarknaden och lärosätena som dels syftar till att anpassa innehållet i utbildningar och lärosätenas totala utbildningsutbud, dels för att dimensionera utbildningsutbudet genom att göra uppskattningar av kompetens- och utbildningsbehov på arbetsmarknaden. Dessa kontaktytor är ofta regionalt avgränsade eller avgränsade till vissa ämnesinriktningar på nationell nivå. Vidare kan dessa kontaktytor vara starkt personberoende, d.v.s. inte vara organiserade och systematiska.

Övergripande analyser av det framtida utbildningsbehovet som ligger till grund för högskolesystemets dimensionering görs genom långtidsprognoser som syftar till att uppskatta arbetsmarknadens behov på sikt.

Uppföljning av före detta studenters yrkesverksamhet efter avslutade studier är en metodik som fungerar som ett kvitto på hur utbildningar svarar mot arbetsmarknadens egentliga behov. Trots den retrospektiva ansatsen är det en väl fungerande metod som bör tas med i utbildningsplanering.

Samtliga redovisade metoder fyller sin funktion. Var och en av metoderna enskilt kan inte ge tillräckligt beslutsunderlag för hur utbildningar kan dimensioneras och innehållsanpassas. Några aspekter som bör tas hänsyn till vid utformning av modell för behovsinventering:

Tidsperspektivet

Väl fungerande långtidsprognoser fungerar som stöd för långsiktig dimensionering av utbildningssystemet och i viss mån för enskilda utbildningar vid lärosätena utbildningar med en relativt stabil arbetsmarknad. Dock bygger långtidsprognoser på breda utbildningskategorier och tar inte hänsyn till förändringar i kompetenskrav inom dessa kategorier (ex. media och IT). Långtidsprognoser ska därför ses som ett komplement till metoder som söker att anpassa utbildningsutbudet i ett kortare perspektiv.

Uppföljning av studerandes fortsatta yrkesliv har bakåtblickande ansats som inte säger så mycket om framtida utbildningsbehov, men ska ligga som grund för att etablera ett utgångsläge för framåtriktad utbildningsplanering.

Högskolorna har för det mesta en förhållandevis lång planeringshorisont för de reguljära utbildningarna och har svårigheter till kortsiktig anpassning (mindre än 1-2 år) med undantag för uppdragsutbildningar, varför uppkomna behov på arbetsmarknaden måste ha en långsiktig planingshorisont och uthållighet.

Systematik

Informella och personliga kontakter mellan lärare och omvärlden med inflöde kunskap om vilka behov som finns på arbetsmarknaden. Dessa kontakter är av oerhörd vikt för den kontinuerliga anpassningen av utbildningars innehåll.

För dimensionering av utbildningsutbudet och större förändringar av utbildningarnas inriktning krävs dock en högre grad av formalisering och organisation. Dessa beslut tas av olika beslutsföra nivåer inom högskolan, tillsammans med representanter för arbetsmarknaden genom samverkansorgan, t.ex. regionala kompetensråd.

Det är därför av största vikt att utbildningsplaneringen stöds av systematik där lärosätena och representanter för arbetsmarknaden har ett gemensamt angreppssätt för behovsinventering och hur denna omsätts i utbildningsplaneringen.

Representativitet eller individualitet

Eftersom systematisk behovsinventering som har beskrivits ovan utgår från att arbetsmarknaden är representerad av vissa aktörer eller individer bör vara noga med att granska den typen av information som dessa baserar sina rekommendationer till lärosätena på.

Ett alternativ till dessa aktörer och individer som uttolkare av arbetsmarknadens behov skulle kunna vara att vända sig till målgruppen presumtiva studenter direkt. Behovsinventering sker direkt mot målgrupperna och uttolkare inom och utom högskolan verkar för att analysera och dra konsekvenser för utbildningsplanering.

8.3 Centraliserad behovstolkning eller marknad

De internationella erfarenheterna som redogörs för i kapitel 3 visar på skillnader mellan hur olika nationella utbildningssystem dimensionerar utbudet högre utbildning. I vissa länder, exemplet Finland, finns en stark tradition av central planering och där utbildningsministeriet gör kvalificerade bedömningar av arbetsmarknadens behov av utbildad arbetskraft som sedan ligger till grund för dimensionering av högre utbildning genom landets universitet. Individens val tillmäts mindre vikt. Vad som är bra för samhället och arbetsmarknaden är bra för de studerande. Finland är ett bra exempel på central behovstolkning för dimensionering av högre utbildning.

I många europeiska länder finns dock en strömning mot att låta individens val styra utbudet av högre utbildning. I Sverige, liksom i exemplen Frankrike och England, har lärosätena stor frihet i att skapa nya utbildningar och omfördela inom ramen för sina anslag efter vad man uppfattar som efterfrågade utbildningar, samt att lärosätena ersätts efter den prestation som man uppnår i för av söktryck och examination. Denna marknadsansats ställer indirekt krav på lärosätena att utveckla utbildningar som det finns efterfrågan för, mer eller mindre långsiktigt. Hur denna anpassning sker, skiljer sig åt mellan olika länder och olika lärosäten. Samhället och arbetsmarknaden kan involveras i utformning och genomförande av utbildning, vilket kan borga för att utbildningarna är förankrade i ett samhällsbehov. Eller så kan man låta resultatet av utbildningar vara ett argument för arbetsmarknadens reella behov. Intressant att notera för Svenska lärosäten och myndigheter med ansvar för högre utbildning är exemplet England, där studenternas val av utbildning kvalificeras av en tydlig ”innehållsförteckning” som baserar sig på hur väl tidigare studenter lyckas på arbetsmarknaden och att det har visat sig ha stort inflytande på studenternas val av lärosäte och utbildning.

Man kan konstatera att lärosätena har en ganska stor frihet att själva forma sitt utbildningsutbud när det gäller de breda traditionella högskoleutbildningarna (ej yrkesutbildningar med kvantitativa examinationskrav). Detaljstyrning från utbildningsdepartement saknas inte bara i Sverige, utan även i de flesta europeiska länder. Därutöver tillämpar många länder fri antagning till grundutbildningar. Men som komplement till den traditionella högre utbildningen har man i många länder tillskapat olika former av yrkeshögskolor. Inriktning och dimensionering av dessa utbildningar görs inte av respektive utbildningsanordnare. Istället styrs dessa utbildningar i en högre grad av samhällsintressen, som exempelvis tar sin utgångspunkt från näringslivs- och regionalpolitiken, eller från industriella behov på lokal eller regional nivå. I Sverige utgör Kvalificerade Yrkesutbildningar en utbildningsform som baseras på ett uttalat behov lokalt/regionalt med förankring i branschen som utbildningen vänder sig till. Branschen borgar för att det finns behov av utbildad arbetskraft och bistår i utveckling och genomförande av utbildning.

Oavsett om behovsinventering sker utifrån en centralstyrd eller marknadsansats finns det lärdomar att dra från båda som kan ingå i en modell för behovsinventering:

- Om utbudet ska styras av studenterna, måste studenterna ges en adekvat innehållsförteckning. Inte bara information om själva utbildningen, utan även vilket

resultat utbildningen förväntas ge den studeranden, t.ex. hur utbildningen värderas av arbetsmarknaden.

- Uppföljning av tidigare studenters arbetsmarknadsintroduktion och utveckling är en nyckel för att kunna ge den informationen.
- Lärosäten kan skaffa sig mer information om de branscher som studenterna får arbete och vilka arbetsuppgifter som de får, vilket kan ligga till grund för kvalitativ revidering av utbildningarnas innehåll.
- Vikten av individens val att tolka arbetsmarknaden och sin egen roll i förhållande till utbildningsalternativ kan inte underskattas. För lärosäten, med långa planeringscykler, räcker det dock inte att ha ett reaktivt förhållningssätt till studenternas val, utan måste söka mer reliabelt stöd för sin planering och utveckling.
- Arbetsmarknadsprognoser och annan expertkunskap måste användas för den långsiktiga planeringen och strategiska dimensioneringen av utbildningsutbudet. Dock finns kraftiga begränsningar i hur dessa ska anpassas till de faktiska behov och intressen hos arbetsgivare och individer.
- Många arbetsgivare har en kortare planeringshorisont för att tillgodose sina utbildningsbehov än vad lärosätenas omställningstid för att anpassa utbildningar, vilket innebär att lärosätena måste korta beredningstiden för att anpassa utbudet efter arbetsmarknadens behov. Detta gäller i synnerhet om man vill bidra till organisationer och individer ”i arbete”. Annars får man begränsa till att erbjuda grundutbildning, vilket inte är fel i sig, men innebär ett tydligt vägval i fråga om vilket bidrag man ger till arbetsmarknaden och tillväxtpolitiken.

8.4 Lärosätenas förhållningssätt till behovsinventering

Hälften av lärosätena uppger att de mer eller mindre systematiskt arbetar med behovsinventering. Det innebär att den andra hälften inte gör det, eller inte är medvetna om vad man har för mekanism att anpassa utbildningsutbudet och på vilket sätt man möter samhällets behov i form av arbetsmarknadens efterfrågan på utbildad arbetskraft.

Lärosätena verkar överlag inte ha någon specifik modell eller funktion för behovsanalyser, utan man förlitar sig mest på mer eller mindre systematiska kontakter med lärcentra eller olika

företrädare för arbetsmarknaden. En del lärosäten ser arbetsförmedlingar och länsarbetsnämnden som parter vid behovsinventering. Förfarandet skiljer inte mycket vid uppdragsutbildningar men lärosätena pekar på att det förmodligen behövs mer av fördjupade, personliga kontakter. För att utveckla behovsinventering uppger lärosätena att de främst har ett behov av att få en översikt av de metoder som används vid andra lärosätena och att det finns ett relativt stort behov av webbaserade systemstöd för behovsinventering. Lärosätena uppger vidare att behovsinventering ska vara en fortsatt lokal och regional angelägenhet och att lärcentra ska spela en viktig roll vid inventering av utbildningsbehov. Det är också önskvärt att lärosätena utifrån behovsinventeringarna kan samverka när det gäller att prioritera mellan utbildningar och ge underlag för specialisering hos lärosäten.

8.5 Lärcentras förhållningssätt till behovsinventering

Hälften av undersökta lärcentra uppger att de arbetar eller bedriver utvecklingsprojekt med behovsinventering i en eller annan form. De flesta lärcentra har inte särskilt utvecklade metoder, men det finns gott om undantag och en stor variation bland dem som arbetar med behovsinventering, som får spegla såväl ambitionsnivå som anpassning till lokala förutsättningar.

Lärcentra har komvux som mest betydelsefulla samarbetspartners, följt av andra lärcentra och regionala/nationella lärcentranätverk. Lärcentra har även regelbundet samarbete med arbetsförmedlingen, lokala universitet och högskolor. Man uppger att man därutöver samarbetar med arbetsgivare och arbetsgivarorganisationer, kommunala näringsorganisationer, länsstyrelsen, länsarbetsnämnder och lokala kompetensråd.

Behovsinventering görs främst vad gäller högskoleutbildningar, såväl fristående kurser och som uppdragsutbildningar. Undersökningar av utbildningsbehov sker främst i form av intervjuer eller träffar med representanter från arbetsmarknaden följt av uppföljning av annonsering. Enkäter används relativt regelbundet, men lärcentra har ännu inte gått över till webbenkäter. Noterbart är även att arbetsmarknadsprognoser inte används löpande, vilket borde vara en sensation för arbetsmarknadsmyndigheterna. Lärcentra uppger att de har behov av testade enkäter och rapporter webbaserade systemstöd och en översikt över de modeller och metoder som används av andra lärosäten.

Lärcentra anser att det är mycket viktigt att behovsinventering förblir en fortsatt lokal/regional angelägenhet och att man önskar ökad samverkan med den lokala högskolan eller universitetet för att t.ex. prioritera det kursutbud som ska gå via lärcentra. Lärcentra efterfrågar också en organisation som kan bidra till systematisk omvärldsanalys för bättre kunna möta utbildningsbehovet, men att det ofta saknas resurser och kompetens för detta.

Lärcentra uppger att man genom systematiska behovsinventeringar kan man synliggöra utbildningsbehov som annars kommer att förbli dolda eller okända. Det handlar också om att lärcentra ska kunna vara i framkant när det gäller nya utbildningsbehov, för att ge bättre framförhållning och träffsäkerhet. I den dagliga verksamheten bidrar behovsinventering till att få deltagare till befintligt kursutbud genom att kunna matcha arbetsmarknadens behov mot utbildningsutbud, samt att utveckla kurser till faktiska behov. Ett gemensamt arbete i nätverk vad gäller systematisk undersökning av utbildningsbehov ger större tyngd inom den egna kommunen och att lärcentra får legitimitet gentemot högskolor och kan påverka högskoleutbudet. I förlängningen kan man se att systematisk behovsinventering stödjer långsiktig strategi – bättre resursutnyttjande, ekonomi och planering.

Lärcentra uppger att det främsta skälet till att man inte arbetar med systematisk behovsinventering är brist på resurser. Med resurser avser man främst ekonomiska medel, med det handlar också om att kunna avsätta tid för arbetet. Bristande kunskap om hur man ska undersöka utbildningsbehov är ett vanligt hinder.

Lärcentra kan också känna osäkerhet i hur man ska hantera respons på behovsinventering. Får man ihop ett tillräckligt studerandeunderlag för att genomföra utbildningar? Vilka förväntningar sätts hos målgrupperna vid behovsinventering? Kan man lita på resultatet av undersökningar? Finns verkligen intresset kvar när utbildningen arrangeras? Vissa målgrupper är svåra att nå, t.ex. småföretag och att få dessa att precisera sina utbildningsbehov. Planeringshorisonten skiljer sig ofta mellan målgrupperna och utbildningsanordnarna. Utbildningsanordnarna behöver lång framförhållning, målgrupperna förväntar sig omgående respons.

8.6 Regionförbundens förhållningssätt till behovsinventering

Nio av sexton tillfrågade regionförbund uppger att det förekommer någon form av behovsinventering i respektive region och tretton uppger att det pågår någon form av utvecklingsarbete.

Den mest omfattande undersökningen görs av länsarbetsnämnderna halvårsvis, men även arbetsförmedlingarnas prognoser och arbetet inom de regionala kompetensråden anses som viktiga kunskapskällor. Men generellt sett verkar det inte finnas någon enhetlig systematik och bilden av åtgärder i de olika regionerna är splittrad. I den mån att regionförbund genomför eller medverkar i behovsinventering samarbetar man främst med Lärcentra och lokala lärosäten.

Regionförbunden har ett stort behov av behovsinventering för utbildningsformerna; gymnasieutbildningar, fristående kurser och program från högskolor, företagsanpassade utbildningar, Kvalificerade yrkesutbildningar och arbetsmarknadsutbildningar. Regionförbund uppger att de har störst behov av översikter kring vilka metoder som används vid behovsinventering i andra regioner, men också internationellt. Regionförbunden anser också att behovsinventering i första hand ska vara en fortsatt lokal och regional angelägenhet för länets parter och en ökad samverkan med lokala lärosätet, samt att behovsinventering i första hand ska genomföras av det regionala kompetensrådet. Även kommuner och kommunala lärcentra, samt samverkan med lokal lärosätet är parter är viktiga parter vid behovsinventering.

Regionförbunden uppger att fördelarna med att systematiskt undersöka utbildningsbehov är att man får bättre underlag för prioriteringar och planering av olika utbildningsinsatser på olika nivåer och att det är viktigt för att strategiskt kunna bedöma utbildningsbehov i förhållande till arbetsmarknadens behov och för att aktivt arbeta för att minska "ställtiderna". Behovsinventering ska också ge underlag för förändringar i utbildningsutbud anpassat till utbildningsbehov och framtida tillväxtområden. Offentliga resurser kan användas mera effektivt om parterna kan nå en samsyn om behoven, vilket har som mål att underlätta för arbetslivet vid planering av rekrytering och för utbildningsanordnare att inrikta och dimensionera utbildningsinsatser.

9. Rekommendationer

9.1 Gå till botten med sina behov av behovsinventering

Varför ska en utbildningsorganisation eller utbildningskoordinator syssla med behovsfångst? Den norska forskaren Gunnar Grepperud karakteriserar ett lärcentras roll såsom mötesplats, mäklare och motor. Om Lärcentra ska kunna fylla sin roll som mäklare mellan utbud och utbildningsbehov bör man fundera på hur väl den egna organisationen lever upp till den. Om mäklarfunktionen är central och att man saknar systematik i hur man arbetar mot prioriterade målgrupper bör man söka en lösning för att kunna fullgöra sin roll. Om ett lärosäte har behov av att nå nya målgrupper för sina utbildningar, eller fylla sin samhällseliga roll att bidra till den kunskap och kompetens som efterfrågas, så bör man på samma sätt utveckla metoder för att matcha sitt utbud mot den efterfrågan som finns för lärosätets utbildningar. Gemensamt för olika organisationer som oavsett om man är en utbildningsleverantör eller om man är mäklare är att man måste bestämma sig för vilken prioritet behovsinventering har. Om behovsinventering har hög prioritet, så följer nedan ett antal rekommendationer.

9.2 Undersöka och marknadsföra

Utgångspunkten för behovsinventering är att undersöka utbildningsbehov hos individer och organisationer, vilket metodik och föreslagna systemlösningar stödjer. Men till skillnad från ren undersökningsmetodik som ofta söker representativitet i de svar man får in, så får man information om konkreta behov på individnivå, som är kontaktbara. Beroende på frågebatteriets utformning och innehåll så initieras en process hos respondenterna där de tar ställning till ett ”erbjudande”, d.v.s. de utbildningsalternativ som föreslås och eventuellt information om hur och när dessa utbildningar kan göras tillgängliga för respondenten. Denna metod liknar direktmarknadsföring och kortar processen mellan undersökning och åtgärd för att tillgodose utbildningsbehov. Undersökningar med en representativ ansats leder in på en process som omfattar målgruppsanalys och kommunikationsanalys för att nå ut med erbjudandet igen, vilket kan vara nyttigt i en del sammanhang, men som ger en omväg till målet att nå ut med anpassade utbildningar direkt till individer och organisationer som har utbildningsbehov.

9.3 Vilka utbildningsalternativ ska föras fram i behovsinventeringen?

Det finns inget som avskräcker respondenterna från vidare kommunikation och interaktion som att få ett erbjudande förespeglat för sig som sedan inte kan tillgodoses eller hanteras överhuvudtaget. Därför är det viktigt att det finns en beredskap om att kunna erbjuda de utbildningar som förespeglas i frågebatteriet. Alla behov kan inte tillmötesgå. Men någon form av utbildningsinsats ska finnas tillgänglig inom det område som den potentiella studenten är intresserad av.

9.4 Undersökningsfrekvens

Hur ofta bör man genomföra behovsinventering? I de flesta fall så sitter man som utbildningsanordnare eller utbildningskoordinator i en planeringscykel på termins- eller helårsbasis. Men andra utbildningsresurser kan vara mer flexibla. Genom regelbunden eller löpande behovsinventering har man bättre möjligheter att anpassa utbildningsinsatser till de tider som efterfrågas. Vid löpande behovsinventering kan man t.ex. sätta en gräns för hur många intresserade man behöver och starta en utbildningsinsats när denna har nåtts, under förutsättning att utbildningsresurserna är flexibla och tillgängliga. Vanligtvis är förmodligen att man arbetar med en termins framförhållning, d.v.s. utbildningsutbudet som förespeglas kan tillgodoses om ca. ett halvår.

Dock finns det skäl till snabbare respons i delar av behovsinventering, t.ex. när studerande söker studievägledning. Därför bör löpande behovsinventering ha bevakning på respondenter som behöver någon form av direkt åtgärd, vilket ställer krav på undersökningsledare eller ”alertfunktion” i stödsystemet.

9.5 Målgrupper

För att stödja samhällsutvecklingen och i synnerhet tillväxtpolitiken är det nödvändigt att utbildningsanordnare börjar interagera med näringslivet och andra organisationer för att de ska få de bästa möjliga förutsättningar för att uppnå sina egna och de samhälleliga målen. Utbildningsanordnare bör därför nå ut med behovsinventering till företag och organisationer.

Det finns anledning att fundera över hur företag och organisationer gör interna behovsinventeringar och hur de stämmer överrens med upplevda behov hos individer i dessa organisationer. Vi tror att det finns en stor skillnad och att man inte enbart kan förlita sig på företags- och organisationers personalavdelningar (eller funktioner som ansvarar för organisationens kompetensförsörjning i allmänhet och utbildning i synnerhet). Tillsammans med behovet av att ha breda kanaler ut mot samhället för behovsinventering krävs att man kompletterar undersökningar mot företag och organisationer med undersökningar mot allmänheten.

9.6 Systematik för ekonomi

För att kunna genomföra behovsinventering löpande, långsiktigt och mot stora målgrupper, är det nödvändigt att finna en effektiv metodik. Det finns många exempel på behovsinventeringsprojekt (t.ex. kompetensanalyser som stöds av ESF) som p.g.a. sin ansats leder till att man på enskilda företag gör en ambitiös kompetensbehovsanalys, men att man inte har resurser att följa och uppdatera utbildningsbehoven allt efter som de uppkommer. I de exempel som lyfts fram i kapitel 7, har samtliga använt sig av s.k. webbenkäter för att på ett resurseffektivt sätt samla in utbildningsbehov. Webbenkäten möjliggör återkommande undersökning, snabba sammanställningar (i realtid). Det finns även anpassade programvaror som stödjer ”alertfunktion” för direkt respons mot målgrupper.

9.7 Problem med webbenkäter till företag

Webbenkäter har dock ett flertal nackdelar, t.ex. möjligheterna att nå användare vid utskick, att vissa målgrupper inte besöker webbplatser där enkäten är anslagen m.m.

För individer med Internetvana och relativt explicita behov fungerar webbenkäten. Men för organisationer, som ska göra sig till uttolkare av organisationens behov kopplat till individer i organisationens behov, kan webbenkäten inte erbjuda det stöd som kanske behövs för behovsinventering. Webbenkäten kan istället ha rollen som stöd för den som gör kompetensanalysen och som rapporteringsverktyg till t.ex. utbildningskoordinator (t.ex. lärcentrum om dessa samordnar utbildningsleverans för en region).

För kompetensanalys på företag och organisationer är därför rekommendationen att man kombinerar webbenkäten med att man säkerställer att det finns en organisation och rutiner för kompetensanalys och att webbenkäten fungerar som ett inrapporteringsverktyg för den löpande behovsinventeringen.

9.8 Kritisk massa för utbildningsinsatser

Individer och organisationer har specifika utbildningsbehov. Ett stort problem är att det många gånger inte går att få ekonomi i utbildningsinsatser för att möta dessa specifika behov. För få effektivitet behöver behovsinventeringen täcka en tillräckligt stor mängd individer och organisationer för att man ska nå en kritisk massa utbildningsbehov för utbildningsinsatser. Vissa utbildningsbehov kan man lösa genom gemensamma utbildningsinsatser, men det finns begränsningar för vad man kan tillgodose lokalt eller regionalt. För specialinsatser kan krävas att man kan identifiera behov för ett nationellt upptagningsområde.

9.9 Systematik för att aggregera

Det kan finnas många skäl till att gå utanför ett generiskt frågebatteri, t.ex. frågor som syftar till regional eller nationell aggregering av utbildningsbehov utifrån förutbestämda kategorier. Man får dock ta med i beräkningen att anpassningar av frågebatterier leder till minskade möjligheter att aggregera undersökningsresultaten och eventuella möjligheter att nå kritisk massa för utbildningsinsatser, eller göra jämförelser mellan olika undersökningsområden.

9.10 Val av teknikstöd

I de undersökta exemplen på behovsinventeringsprojekt som pågår i Sverige används någon form av programvara med Internetbaserad enkätfunktionalitet. Utbudet av dessa programvaror är mycket stort, både som fristående programvaror eller som delar av andra programvaror som utbildningsanordnarna använder redan idag. Programvarorna kräver i allmänhet inga programmeringskunskaper men en viss erfarenhet och händighet med att utforma frågebatterier, anslå enkäter o.s.v. Därför borde det inte utgöra några problem för t.ex. ett lärcentra att hantera sina webbenkäter, men erfarenheter visar att kostnaden och tröskeln för att licensiera, lära sig och administrera en programvara kan få en överdriven stor uppmärksamhet när man inför behovsinventering som process.

För organisationer som har teknisk kompetens och som har behov av att göra förändringar i frågebatterier, göra en stor mängd olika typer av undersökningar eller har komplexa och föränderliga rapporteringsstrukturer för undersökningsresultaten är en egen programvara ett effektivt alternativ. För andra, är rekommendationen att fokusera processen:

- Vilka målgrupper ska vi nå?
- Hur ska vi nå dessa?
- Vilket erbjudande ska vi gå ut med?
- Hur vill vi ha resultatet av undersökningen presenterat?
- Hur ska vi reagera på resultatet av undersökningen?

Arbetet med att konfigurera programvara, skapa rapporteringsstrukturer, datainsamling och att distribuera undersökningsresultatet kan lämnas åt någon som är specialist på det.

9.11 Kort guide för att införa behovsinventering

Prioritera behovsinventering

Om utbildningsorganisationen har stort behov av att finna potentiella studenter eller att man har som huvudsaklig funktion att mäkla utbildningar, bör man se över sin befintliga organisation, rutiner och system för behovsinventering. Om man inte fullgör sin roll och man saknar systematik, bör man prioritera behovsinventering och avsätta resurser för det.

Definiera målgrupper

För att fullgöra sin roll i utbildningssystemet bör man definiera vilka målgrupper som arbetet bör inriktas mot. Om rollen styrs av tillväxtpolitiken är företag i det egna upptagningsområdet en självklar målgrupp. Om man främst ska fylla en samhälls- eller social funktion riktar man sig mot allmänheten, eller delar av allmänheten.

Bestämna sig för utbildningsutbud och utbildningsleverantörer

I de bästa av alla världar kan man leverera allt till alla, alltid. Men oftast måste man begränsa sitt utbildningsutbud till de aktörer som man har en bra relation till och erfarenheter av. Genom att begränsa utbudet till tillförlitliga utbildningsleverantörer minska man risken med att göra potentiella studenter besvikna, eftersom man kan garantera leverans (under vissa förutsättningar naturligtvis). Nya utbildningsformer såsom flexibla utbildningar (distansstudier, nätbaserade utbildningar) gör att utbildningsutbudet och flexibiliteten när och hur utbildningar har ökat dramatiskt, vilket utgör fantastiska möjligheter för utbildningsmäklare.

För att mer långsiktig och systematisk tillgodose utbildningsbehov krävs noggrann uppföljning och jämförelse av olika utbildningsanordnare och detaljstudier av varje utbildning/kurs. I Sverige finns ingen sådan genomlysning i dagsläget. Men det vore högst önskvärt.

Organisera behovsinventering

Skapa en organisation som uthålligt kan arbeta med behovsinventering. Alltför ambitiösa projekt, särskilt i tider då det finns gott om resurser för kompetensanalysarbete kan göra att man inte orkar hålla igång arbetet långsiktigt. Då är det svårt att komma tillbaka med förtroende till negligerade målgrupper. Behovsinventering bör organiseras för att stödja organisationens önskvärda planeringscykel, men också ge bättre möjlighet att mer flexibelt tillgodose informations- och utbildningsbehov. Organisationen ska kunna behandla vissa frågor omedelbart och i de fall då det är praktiskt möjligt kunna tillgodose utbildningsbehov då de uppstår.

Definiera frågebatteri och kanaler till målgrupperna

Utforma frågebatteriet utifrån erfarenhet och känsla för vilka utbildningsbehov som valda målgrupper efterfrågar, men lämna öppet för behov som inte kan förutses. Utforma också frågebatteriet utifrån den beredskap som den egna organisationen har att leverera utbildningar, d.v.s. förespegla inte möjligheter som inte kan tillgodoses.

Hur ska man nå målgrupperna? Vilka kanaler ska väljas. För webbenkäter, använd tillgängliga register som riktas mot valda målgrupper för e-postutskick. Eftersom det många gånger saknas kompletta register, kan man även anslå webbenkäten på hemsidor som man vet att målgrupperna rör sig på, t.ex. har utbildningsanordnare (universitet och högskolor), kommuner och utbildningskoordinatorer (lärcentra) stora besökarströmmar på sina hemsidor. Andra målgrupper, t.ex. företag och organisationer förutsätter att man kan föra en diskussion om prioriterade utbildningsbehov och att behovsinventeringen leds av företaget självt.

Att tolka och reagera på undersökningsresultat

Behovsinventering ska fylla rollen som planeringsinstrument för en utbildningsanordnare eller utbildningskoordinator utifrån den planeringshorisont och verksamhetscykel som organisationen har. Behovsinventering med god framförhållning ger möjligheter att skapa en tillräckligt studentunderlag och att samordna utbildningsinsatser för att gentemot ett tillräckligt stort upptagningsområde.

Väl preciserade utbildningsalternativ i behovsinventeringen ger goda möjligheter att söka och kontraktera lämpligaste utbildningsanordnare. Fria svarsalternativ kräver mer av individuell hantering, för att klustra utbildningsbehov för större upptagningsområden.

Vid sidan om den taktiska utbildningsplaneringen kommer dock andra frågeställningar upp som kräver en snabbare hantering. Vid behovsinventering initieras en mental process hos respondenterna som när de börjar vänja sig vid tanken om att ta del av en utbildning många gånger söker information eller har frågor som behöver hanteras av t.ex. studievägledare. För att inte negligera dessa informationsbehov krävs att det finns en vägledningsfunktion som reagera på aktuella frågor. Därav behovet av en ”alertfunktion” vid införande av systemstöd för behovsinventering.